

YKSILÖN VALINTOJEN VAIKUTUS YHTEISÖN ONNELLISUUTEEN

Iris Poutanen
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Iris Poutanen	
Työn nimi Yksilön valintojen vaikutus yhteisön onnellisuuteen	
Oppiaine Yhteiskuntatieteiden ja filosofian maisteriohjelma	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Syksy 2022	Sivumäärä 45
Ohjaaja Mikko Yrjönsuuri	
Tiivistelmä Tämä maisterintutkielma tutkii yksilön tekemien valintojen vaikutusta yhteisön onnellisuuteen. Sen aineistona on käytetty Aristoteleen ihmiskäsitystä, filosofi Martha Nussbaumin toimintavalmiusteoriaa ja peruskyvykkyyksien listaa sekä taloustieteilijä Amartya Senin ideaa oikeudenmukaisuudesta. Tutkimuksen tarkoituksena on esittää miten ymmärrys omien valintojen vaikutuksesta lisää oman onnellisuuden lisäksi myös yhteisön onnellisuutta. Tutkimuksen tavoitteena on luoda teoreettinen työkalu, jota soveltaen yksilö voi tehdä mahdollisimman vähän kärsimystä aiheuttavia valintoja elämässään kohentaen näin sekä omaa, että muiden ihmisten mahdollisuuksia onnelliseen elämään. Tutkimus esittelee teoriaa, jossa yhteisön yleisessä käytössä olevia hyveitä, oikeuksia ja normeja voidaan soveltaa yhteisön onnellistamiseen vaikuttamalla yksilön tietoon hänen valintojensa merkityksestä. Tätä teoriaa demonstroidaan muuttamalla Martha Nussbaumin kehittämä peruskyvykkyyksien lista eettisten valintojen listaksi. Tutkielman loppupäätelmästä käy ilmi, että onnellisen ihmisen täytyy olla vapaa tekemään omat valintansa, olla tavoittelematta nautintoa päämääränään, käyttää järkeään ja olla hyveellinen aiheuttamatta kärsimystä lajilleen. Ja jos kerran käytännön järkeä käyttävä hyveellinen ihminen tulee onnelliseksi, on siinä pyrkimyksessä tarkasteltava valintoja. Valintojen ollessa hyveellisiä, voidaan todistaa ihmisen olevan myös järkevä. Ja järkevä ihminen voi elää onnellista elämää. Näin onnellisuuden mittarina voidaan pitää yksilön tekemiä eettisiä valintoja.	
Asiasanat Onnellisuus, vapaa valinta, peruskyvykkyyksien lista, toimintavalmiusteoria	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Käsitteet ja menetelmät	4
1.2	Tutkimuksen pääväitteen esittely	6
1.3	Tutkielman rakenne	7
2	ARISTOTELEEN VALINTA JA INHIMILLINEN ONNELLISUUS	8
2.1	Mitä ovat yhteiskunta, onnellisuus, valinta ja toiminta	8
2.2	Avaimet onnellisuuteen	11
2.3	Aristoteleen harkinnan sekä valinnan käsitteet	14
3	MARTHA NUSSBAUMIN TOIMINTAVALMIUSTEORIA	16
3.1	Nautinnon ja onnellisuuden erot ja yhtäläisyydet	16
3.2	Pohdiskelun ja itsereflektion vaikutus onnellisuuteen	21
3.3	Toimintavalmiusteorian merkitys onnellisuuden tavoittelulle	22
4	AMARTYA SENIN IDEA OKEUDENMUKAISUUDESTA	25
4.1	Senin teorian lähtökohdat	25
4.2	Vapaus ja valinta	27
4.3	Tarina miehestä	31
4.4	Yhdenmukaisuus	32
5	TEORIA YKSILÖN VALINTOJEN VAIKUTUKSESTA YHTEISÖN ONNELLISUUTEEN	36
5.1	Teorian esittely	36
5.2	Ihmisen vastuu vapaista valinnoistaan	37
6	EETTISTEN VALINTOJEN LISTA	39
6.1	Eettisten valintojen listan esittely	39
7	LOPPUPÄÄTELMÄT	42
7.1	Tutkimuskysymykseen vastaaminen	42
7.2	Teorian kriittinen arviointi	43
	LÄHTEET	45

LIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 Käsitteet ja menetelmät

Tietämistä pidetään hienona asiana (Aristoteles, 2006). Se, että tietää jotakin, vaatii ajattelua. Se, että ajattelemme, todistaa itsessään olemassaolomme (Descartes, 1956). Ajattelemme, ja täten olemme. Ajattelumme kautta muutumme olevaisiksi eläviksi olennoiksi. Elävien olentojen periaatteina toimii Aristoteleen mukaan käsitys sielusta (2006). Sielua on kuitenkin vaikea tutkia, ja olevaa ylipäätään, ellei ole jotakin yleistä menetelmää millä sitä tutkitaan. Jos ja kun tällaista menetelmää ei löydy, niin jokaisessa yksittäisessä olevaista tutkivassa tapauksessa täytyy erikseen määrittellä siinä käytetty menetelmä.

Tutkimuksen määreiden tunteminen edistää myös olemuksen tuntemista. Jos pystymme selittämään kaikki tai useimmat tutkimuksessa käytössämme olevista määreistä, sen perusteella miten ne meille ilmenevät, niin pystymme silloin myös puhumaan niistä. Näin toimiessamme, tämänkaltaisten määreiden tutkimisesta tulee mielekästä. Esimerkkinä voimme käyttää suuttumusta. Aristoteles kuvaa suuttumusta seuraavanlaisesti: "Suuttuminen on jokin tietynlaisen ruumiin tai ruumiinosan tai kyvyn liike tietynlaisesta syystä tietynlaisen päämäärän vuoksi". (Aristoteles, 2006, s 7–8.) Täten määreen selittämällä saadaan oliolle selitys ja oliosta tulee tutkittava.

Onnellisuuden tutkimuksessa tutkitaan samantapaista määrettä. Onnellisuus ei ole objektiivinen, helposti mitattava tai universaali olio, joka näyttäytyisi kaikissa kulttuureissa ja kaikkialla samankaltaisena. Onnellisuudelle on vaikea määrittää yhtä universaalia merkitysisältöä, sillä onnellisuutta tutkitaan niin yksilön, kuin yhteisönkin tasolla.

Onnellisuus käsitettä varjostaa myös sanan runsas suosio kaupallisessa tarkoituksessa, jolloin onnellisuuden tutkiminen tieteellisesti saatetaan kokea trendin suosiolla ratsastamiseksi. Onnellisuus-sanan käyttö tutkimuksessa voi tästä syystä myös kuulostaa kornilta ja epätieteelliseltä. Onnellisuus on kuitenkin yksi suurista filosofian peruskysymyksistä ja siten merkittävä aihe tutkimukselle. Emme kuitenkaan saa unohtaa sen olevan subjektiivinen käsite, ja vaativan tietynlaista erityistä tutkimusotetta. Jotta onnellisuutta voidaan tutkia, on jokaisessa sitä käsittelevässä tutkimuksessa määriteltävä kulloistakin tutkimusta varten kyseisessä tutkimuksessa käytetty menetelmä sekä tutkimuksessa mainitut käsitteet ja määritelmät. Ja varsinkin silloin, kun kyseessä on näin laaja ja moniymmärryksinen käsite, jolla ei ole minkäänlaista universaalia määrettä.

Tässä tutkielmassa menetelmänä käytetään filosofista käsitteen- ja teorianmuodostusta. Tutkielman johdannossa pyritään antamaan selkeä kuva tutkielman ydinkäsitteistä. Näihin käsitteisiin pureudutaan syvemmin tutkielman seuraavissa kappaleissa, joissa näiden määrittelyiden ymmärryksen kautta luodaan teoria yksilön valintojen vaikutuksesta yhteisön onnellisuuteen. Lopuksi tutkielmassa esitetään lista, jonka tavoite on olla käyttökelpoinen työkalu länsimaisessa yhteiskunnassa elävälle yksilölle. Tämä lista on muunneltu versio filosofi Martha Nussbaumin (1947 -) peruskäsitteiden listasta. Listan avulla kukin voi omia valintojansa pohtimalla parantaa omaa, sekä yhteisönsä onnellisuutta. Tätä listaa tutkielmassa kutsutaan eettisten valintojen listaksi.

Tutkielman onnellisuuden määritelmänä käytetään kandidaatintutkielman *Mitä on onnellisuus?* (Poutanen, 2021) määritelmää, joka on seuraavanlainen: "Onnellisuus tarkoittaa turvallisessa, tasa-arvoisessa ja yksilön vapautta sekä koulutusta arvostavassa yhteiskunnassa elävän yksilön kokemaan autuasta hyvän elämän tilaa ja tunnetta." Aristoteleen eudaimonia *Nikomakhoksen etiikassa* (2008) on myös suomennettu onnellisuudeksi (Knuutila, 2008, s. 214) ja täten myös Aristoteleen eudaimonia esiintyy tässä tutkielmassa kyseisellä käännöksellä. Tutkielmassa erotellaan onnellisuuden käsite eudaimonian käännöksestä kutsumalla eudaimonian käännöstä Aristoteleen onnellisuudeksi.

Toinen tärkeä käsite tutkielmassa on valinta. Valinnalla tutkielman yhteydessä tarkoitetaan Aristoteleen määritelmää valinnasta. Valinnan käsite tulee tarkempaan tarkasteluun tutkielman ensimmäisessä pääluvussa, jossa tarkastellaan syvemmin Aristoteleen valinnan määritelmää.

Kolmas tutkielman käsitteistä on etiikan käsite. Tähän käsitteeseen sovelletaan Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen emeritaprofessori Sirkka Hirsjärven (1940 -) etiikan määrittelyä. Hirsjärvi on uransa aikana tarkastellut kasvatustieteiden ja ihmistieteiden käsitteistöä ja sanastoa erittäin laajassa mittakaavassa, täten hänen etiikan määrittelyt ovat varsin päteviä.

Hirsjärvi summaa etiikan ja moraalin käsityksiä teoksessaan *Johdatus kasvatustieteisiin* (1995). Hän määrittelee etiikan olevan moraalin tutkimusta, joka pyrkii yleispätevyyteen päätelmissään. Moraali taas koskee käytännön elämää ja ihmisten valintoja. (Hirsjärvi, 1995, s. 68.)

1.2 Tutkimuksen pääväitteen esittely

Tutkielman pääväitteenä on, että yksilön valinnat vaikuttavat yhteisön onnellisuuteen. Tätä väitettä tuetaan tuottamalla väitteestä teoria, joka pohjautuu aristoteelisen ihmiskuvan omaksuneiden nykypäivän vaikutusvaltaisimpien filosofien ajatuksiin ja teorioihin oikeudenmukaisuudesta. Tutkielmassa teoreettisena viitekehyksenä toimii Amartya Senin (1933–2022) oikeudenmukaisuuden idea, John Rawlsin (1921–2022) oikeudenmukaisuusteoria sekä Martha Nussbaumin toimintavalmiusteoria. Tutkielmassa esitetyn teorian kriittistä tarkastelua varten tutkielmassa luodaan työkalu yhteiskunnallisen onnellisuuden lisäämiseen muuttamalla filosofi Martha Nussbaumin peruskäsitteiden lista eräänlaiseksi valintojen listaksi.

Tätä listaa kutsutaan tutkielmassa eettisten valintojen listaksi. Listan käyttökelpoisuutta analysoimalla tutkielman loppupäätelmässä tarkastellaan teorian paikkaansa pitävyyttä. Tutkimus pyrkii siihen, että eettisten valintojen lista toimisi yksittäisenä esimerkkinä siitä, kuinka oman yhteisön määrittelemiä oikeuksia, hyveitä tai moraalisia sääntöjä voi muuttaa valinnoiksi, ja täten valjastaa ne toimimaan kyseisen yhteisön onnellistamiseen.

Ihminen voi kuitenkin olla vain vastuussa omista valinnoistaan, jotka ovat hänen mahdollisuuksiensa rajoissa (Hirsjärvi, 1995, s. 74). Tällöin toisten ihmisten oikeudet ja näiden oikeuksien noudattaminen ei ole ihmiselle eettinen vapaa valinta, vaan yhteiskunnan asettama moraalिसääntö. Näitä sääntöjä totteleva ihminen ei siis ole eettisesti tehnyt hyvää valintaa, vaan toteuttaa hänelle asetettuja normeja muista motiiveista, kuin hyvyydestään. Tahdon vapaus onkin vastuullisuuden ehdoton edellytys (Hirsjärvi, 1995, s. 74). Siksi ihmisoikeudet tai perusoikeudet, eivätkä muutkaan moraaliset säännöt tai normit, muuta ihmistä, eikä yhteiskuntaa myöskään hyveellisemmäksi tai onnellisemmaksi. Mutta silloin kun ihminen tulee tietoiseksi hyvistä valinnoista ja tekee harkinnan perusteella itse omaehtoisen hyvään pyrkivän teon, eli eettisen vapaan valinnan, on ihminen todella tehnyt valinnan hyvyydestään.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman alussa tutustumme Aristoteleen ihmiskuvaan valinnan käsitteen kautta ja siihen, miten Aristoteles käsitteli onnellisuuden merkitystä ihmiselle. Pureudumme *Nikomakhoksen etiikan* (2008) teoksessa esiintyvistä käsitteistä tarkemmin yhteiskunnan (kaupunkivaltion), toiminnan, valinnan ja onnellisuuden käsitteisiin. Tuomme esille myös Aristoteleen harkinnan ja valinnan tapahtumaketjun, jotta ymmärrämme paremmin aristoteelisen maailmankuvan omaksuneen Nussbaumin sekä Senin ajatusmaailmaa. Aristoteleen mukaan valinta on järkevän päättelyn seurausta ja ensimmäinen teko kohti harkittua päämäärää ja tätä ajatusta ymmärtämällä pääsemme käsiksi myös syvemmin Nussbaumin ja Senin valintaan. Luvun lopussa käymme vielä läpi, mitkä ovat aristoteeliset avaimet onnellisuuteen ja minkälainen merkitys nautinnolla, ihmisen luonnolla ja kasvatuksella on siihen.

Tutkielman toisessa pääluvussa siirrymme tarkastelemaan filosofi Martha Nussbaumia ja hänen nautinnon sekä onnellisuuden käsitteitä. Nautinnon käsite tulee tutuksi Nussbaumin artikkelista *Who Is The Happy Warrior* (2012). Luvussa vertaamme Nussbaumin nautinnon ja onnellisuuden käsitteitä keskenään ja pyrimme erottamaan niiden erot ja yhtäläisyydet. Sen jälkeen tutustumme Nussbaumin luomaan toimintavalmisteoriaan ja sen lähtökohtiin sekä siihen, miksi onnellisuudesta tulisi keskustella yhteiskunnallisella tasolla.

Lopuksi viimeisessä pääluvussa summaamme kokonaisuutta yhteen tutustuen Senin ideaan oikeudenmukaisuudesta. Senin kehittämän oikeudenmukaisuuden teorian pääideana on se, että ihmisen hyvinvointia tulisi pohtia ihmisen kokonaislaatuisten vapauden ja mahdollisuuksien kautta. Luvussa pyrimme löytämään linkin transsendentaalisen teorian ja oikeudenmukaisuuden idean välille ja yritämme ymmärtää syyn, miksi mahdollisuutemme valita on niin tärkeä ominaisuus onnellisuuden saavuttamisessa.

Päälukujen jälkeen tutkielmassa esitetään teoria yksilön valintojen vaikutuksesta yhteisön onnellisuuteen sekä esitetään eettisten valintojen lista eräänlaisena ratkaisuehdotuksena siihen, miten omilla vapailla valinnoilla voi vaikuttaa yhteisön onnellisuuteen ja tätä kautta omaan onnellisuuteensa. Eettisten valintojen listaa perustellaan Nussbaumin ja Senin asettamien todisteiden valossa. Tutkielman loppupäätelmissä lopulta myös vastataan tutkimuskysymykseen sekä arvioidaan tuotettua teoriaa kriittisesti, kerrataan teorian lähtökohdat sekä summataan sitä, miksi harkinnan jälkeisten harkittujen tekojen seurauksena yksilö voi saavuttaa onnellisuuden.

2 ARISTOTELEEN VALINTA JA INHIMILLINEN ONNEL- LISUUS

2.1 Mitä ovat yhteiskunta, onnellisuus, valinta ja toiminta

Aristoteleen ajatusten pohjalta rakentunut länsimainen tieteen mallimme nojaa edelleenkin antiikin aikaisiin käsitteisiin. Tästä syystä Aristoteleen käsitykset ihmisestä, yhteiskunnasta ja onnellisuudesta vaikuttavat vahvasti siihen, miten me näemme maailman. Ihminen on Aristoteleen mukaan luonnostaan yhteisössä elävä olento (mm. Aristoteles, 2008, s. 15) ja tähän ihmiskäsitykseen nojaa moni nykyinen yhteiskuntateoria. Hänen yhdeksi tärkeimmäksi nykypäivän tulkitsijaksi voidaan lukea taloustieteilijä Amartya Sen kuin filosofi Martha Nussbaumikin. Tästä syystä tässä tutkielmassa on erityisen tärkeää käsitellä Aristoteleen inhimillisen onnellisuuden sekä valinnan käsitteeseen, jotta voimme ymmärtää myös Senin ja Nussbaumin toimintavalmiuksien teorian lähtökohtia.

Aristoteles näkee politiikan tieteen olevan määräävin ja tärkein tiede kaikista tieteenlajeista. Poliitiikan tiede määrää mitkä tieteet ovat tarpeen valtioissa, ja mitä kunkin yksilön tulisi oppia. Se siten käyttää hyväkseen myös muita tieteitä ja näin ollen politiikan tieteen päämäärän täytyy käsittää myös muiden tieteiden päämäärät. Poliitiikan tieteen omana päämääränä on inhimillinen hyvä. Tämä on myös yksityisen ihmisen päämäärä. Yksityisen ihmisen ja valtion päämäärän ollessa sama, Aristoteleen mielestä yksittäisen ihmisen onnistuminen tässä on arvokasta, mutta kokonaisen kansan tai valtion onnistuminen siinä on parempaa ja jumalallisempaa. (Aristoteles, 2008, s. 8.) Siksi yhteiskunnan inhimillisen hyvän tutkiminen on tärkeämpää, kuin yksilön inhimillisen hyvän tutkiminen.

Siitä syystä politiikan tieteen tulisi keskittyä nimenomaan tarjoamaan ratkaisuja siihen, mikä tekee kokonaisesta ryhmästä, yhteisöstä tai yhteiskunnasta hyviä. Ja koska etiikka on politiikan tieteen alalaji, niin tämä pätee myös etiikkaan ja koko filosofian tieteeseen.

Filosofian osalta erityisesti hyvyyden ja onnellisuuden käsitteiden ymmärtäminen, sekä perimmäisiin kysymyksiin vastaavien pohjateorioiden luominen muiden tieteiden empiirisiin käsiin, näyttäisi näyttelevän ratkaisevaa roolia Aristoteleenkin käsityksen mukaan. Nikomakhoksen etiikan ensimmäiset sanat on käännetty tarkoittavan, että kaikki valinnat tähtäävät hyvän saavuttamiseen (Aristoteles, 2008, s. 7). Ja jos kerran hyvä on yksilön kuin yhteiskunnankin päämäärä, ja siihen voidaan päästä valitsemalla oikein, on valinta se toiminto, mitä tutkimalla voidaan tarjota ratkaisuja myös yhteiskunnalle. Tästä syystä tutkielma keskittyy siihen, mikä on yksittäisten valintojen merkitys yhteiskunnalle.

Nikomakhoksen etiikan käsitteiden tarkastelu tulee aloittaa siitä, että tarkastellaan mitä on hyvä elämä. Mutta ennen kuin voimme tarkastella hyvää elämään, tulee meidän ensin käsitellä itse hyvän merkitys. Aristoteles kysyikin: Minkälaisia hyviä asioita joku sanoisi itsessään hyväksi? Ovatko ne sellaisia, joita haluttaisiin kaikesta muusta erotettuinkin? Aristoteles luettelee tällaisiksi asioiksi näkökyvyn, ymmärryksen, tietyt nautinnot ja kunnian. Vai voisiko mikään muu, kuin itse hyvän idea olla itsessään hyvä? (Aristoteles, 2008, s. 12–13.) Hyvä näyttää olevan erilaisten taitojen ja toimintojen piirissä. Toiminnassa hyvää näyttäisi olevan toiminnan päämäärä, kuten esimerkiksi lääketieteessä terveys ja rakennustaidossa talo. Hyvä löytyy siis toiminnan ja valinnan päämäärästä. Tässä kohtaa pohdintaansa Aristoteles tuo esille hyvän synonyyminä käytettävän kiistellyn käsitteen onnellisuus. Onnellisuuden käyttäminen hyvän synonyyminä on kuitenkin hankalaa, sillä kukaan ei valitse sitä minkään muun, kuin sen itsensä tähden. (Aristoteles, 2008, s. 14.) Tämä siksi, että onnellisuus ei Aristoteleen mukaan ole valinnan tai toiminnan päämäärä, vaan se on toiminnan tai valinnan päämäärän lopputulos. Toiminnan päämäärä on siis hyvä ja lopputuloksena hyvästä päämäärästä saavutetaan onnellisuus. Esimerkiksi jos ihminen valitsee elää kunniallista elämää ja lopputuloksena kunniallisesta elämästä saavutetaan onnellisuus. Onnellisuus on täten päättelyn tuloksena täydellistä ja itsessään riittävää, suurin ja täydellisin hyvä ja sen takia siitä halutaan tarkempi selvitys, että mitä se onnellisuus sitten oikein on. Aristoteles pohti, että ehkäpä saisimme selville onnellisuuden perimmäisen luonteen, jos saisimme selville sen, mikä on ihmisen tehtävä. (Aristoteles, 2008, s. 15.)

Aristoteleen mielestä ihmisen tehtävä on elää hyvää elämää. Se on päämäärä, jota kaikki tavoittelevat. Ja hyvä elämä on hyvää toimintaa. Tällainen elämä voi toteutua hänen mukaansa vain kaupunkivaltiossa. Aristoteleen mukaan ihmisen tärkein erityispiirre on järjellisyys. Ihmislajin hyvänä edustajana voidaan pitää ihmistä, joka edustaa parhaiten lajinsa olemusta tai "tehtävää", hän kirjoittaa. Kun ihmisyyden olemus tai "tehtävä" tiedetään, niin silloin sitä voidaan kategorisoida. Kategorisoimalla saadaan selville, onko jokin yksilö hyvä vai huono ja näin ihmisyyttä voidaan kehittää paremmaksi. Hyvä ihminen, joka elää järjellistä elämää, aiheuttaa ympärilleen hyvää ja huono ihminen aiheuttaa ympärilleen huonoa. Aristoteles pitää tätä kuvaelmaa etiikkansa lähtökohtana. "Luonnon oliot pyrkivät toteuttamaan omaa lajityypillistä olemustaan mahdollisimman täydellisesti. Eloton kivi voi toteuttaa sitä niin, että se pysyy kivenä eikä muutu hiekaksi, ja jos kiven heittää ilmaan, se silti palautuu luonnolliselle paikalleen". (Knuuttila, 2008, s. 207.)

Elollisella oliolla ja varsinkin ihmisellä, joka on järkiolento, Aristoteles pitää kasvatusta ratkaisevan merkityksellisenä. Kasvatuksen kautta ihminen oppii käyttämään omaa erityisluonnettaan, eli järkeä. Järkensä ansiosta ihminen kykenee käsittää itsensä olentona ja täten hillitää irrationaalista mieltänsä. Irrationaaliseen mieleen liittyvät tunteet luokitellaan hyviin ja pahoihin tunteisiin. Kasvatuksella pyritään vaikuttamaan tunnejärjestelmiin niin, että ihminen tottuu tuntemaan näitä erilaisia tunteita erilaisissa tilanteissa oikein. Näin järjellinen olento valjastaa tunteensa edistämään hyvää elämää. Tunteiden kehittäminen on siten kasvatuksen keskeisin tehtävä. Näitä kasvatuksesta saatuja oppeja Aristoteles kutsuu hyvää elämää edistäviksi tuntemis- ja toimintavalmiuksiksi, joita järki hallitsee. (Knuuttila, 2008, s. 208–209.) Hyvä ihminen on Aristoteleen mielestä myös sellainen, joka tasapainottaa ja sopusuhtaistaa elämänsä osa-alueet. Näihin osa-alueisiin (ystävyyden, poliittinen osallistuminen, oikeudenmukaisuus, perhe, itsensä kehittäminen ja elämän nautinnot) liittyy monet tunteet ja halut. Kun tunteiden ja halujen käsittely on kasvatuksen kautta opittu sopivalla tavalla, ne tukevat hyvää elämää. Näitä hallittuja tunteiden ja halujen lähtökohdista lähteviä tekoja Aristoteles kutsuu luonteen hyveiksi. Luonteen hyveet antavat ihmiselle valmiuksia toimia niin, etteivät yksittäiset halut ja tunteet dominoi liikaa, eivätkä tee ihmisestä yksipuolista tai yhteisöä rasittavaa. Jokaisen yhteisön tavoitteena kannattaa olla täten se, että se pyrkii kasvattamaan sellaisia yksilöitä, jotka edistävät yhteisön muodostumista hyväksi.

Nautinto rinnastetaan usein onnellisuuteen ja tästä syystä on tarpeellista käsitellä nautinnon käsitettä. Aristoteles kirjoittaa Nikomakhoksen etiikassa, että ihmisten enemmistö pitää onnellisuutta nautintona. Aristoteles luokittelee kolme ihmistä hallitsevaa vaihtoehtoista elämäntapaa. On nautintoja etsivä elämäntapa, poliittinen elämäntapa sekä mietiskelevä elämäntapa.

Nautintoja etsivän ihmisen elämä keskittyy siihen, että hän etsii nautintoja nautinnon perään ja niitä yllä pitäessään on tyytyväinen elämäänsä. Poliittinen elämäntapa keskittyy hyveelliseen elämään, jossa tavoitteena on yhteisön hyvä ja mietiskelevässä elämäntavassa keskitytään viisauden ja ajattelun taidon hiomiseen. (Aristoteles, 2008, s. 11.) Mutta valitsi ihminen sitten poliittisen elämäntavan tai mietiskelevän elämäntavan, silti ihmisten luonnollinen ruumiillisten perushalujen liikuttava voima on taipumus etsiä nautintoa ja välttää kärsimystä. Ja koska yhteiskunta muodostuu ihmisistä, niin yhteiskunnassa pätee sama perushalu. Täten yhteiskunnan luonnollinen tila on nautinnon etsiminen ja kärsimyksen välttäminen. Tästä seuraa se, että kun ihminen muodostaa yhdessä muiden kanssa yhteisön, ja yhteisön hyveet edistävät jokaisen yhteisössä elävän hyvää elämää, niin yksittäisen ihmisen hyveet johtavat hyvään yhteisöön. (Knuuttila, 2008, s. 209.)

Hyvän ihmisen toimintaa Aristoteles kuvaa päämäärähakuiseksi. Käytännöllisen järjen tehtävänä on päätellä, mikä toiminta kulloinkin on tarpeen, pitäen silmällä yleistä päämäärää. Hyvän kasvatuksen saaneella ihmisellä tämä tapahtuu Aristoteleen mukaan virheettömästi. Nykypäivän kasvatustieteessä kasvatusta nähdäänkin voimakkaana arvoja luovana ja välittävänä kulttuurina. Ihmisen arvomaailman luovat yhdessä kasvatusta, tiede, uskonto ja taide. Arvot ohjaavat yksilön ajatusten kokonaisuutta ja tästä kokonaisuudesta muodostuu järjestelmä, jota kutsumme maailmankatsomukseksi tai maailmankuvaksi. Kasvatuksella siis annetaan rakennusaineita oikeanlaisen maailmankatsomuksen muodostumiseksi. Maailmankatsomusta ohjaa pyrkimys ymmärrykseen perimmäisistä kysymyksistä koskien luontoa, yhteiskuntaa ja ihmistä. Mitä on oleva? Mitä on elämä? Mikä on ihminen tai mitä on ihmisuus? (Hirsjärvi, 1995, s. 63–64.) Vain maailmankatsomuksensa myötä ihminen kykenee ymmärtämään omien tekojensa yhteyden arvomaailmaansa.

2.2 Avaimet onnellisuuteen

Valintojen pohtiminen ja ylipäätään onnellisuuden tutkiminen on tärkeää niin politiikan, kuin kasvatustieteidenkin näkökulmasta. Kasvatuksella ja oikeanlaisella kasvatustieteellä voimme vaikuttaa yksilöiden maailmankatsomukseen ja arvomaailmaan. Kun ihmisen ymmärrys valinnan vaikutuksista lisääntyy kasvatuksen avulla, hän ymmärtää omien valintojensa vastuullisuuden. Tällöin hän voi vaikuttaa vastuullisilla valinnoillaan tietoisemmin oman yhteiskuntansa hyvinvointiin sekä omaansa, että muiden onnellisuuteen. Onnellisuus on kuitenkin monisäikeinen kokonaisuus.

Aristoteles muotoilee tämän niin, että jopa sama ihminen pitää eri asioita onnenaan, sairas pitää onnenaan terveyttä ja köyhä rikkautta. On hyödytöntä tutkia kaikkia maailman mielipiteitä onnellisuudesta. Riittää, että tutkitaan suosituimpia ja järkeenkäyvimpiä käsityksiä. (Aristoteles, 2008, s. 9.) Suurinta onnellisuutta on sellainen elämä, jossa ihminen tuntee todellisuuden perusrakenteet ja soveltaa tähän tietoon vapaata filosofista ajattelua. Aristoteleen mielestä filosofinen järki on jumalallinen osa ihmisessä.

Hän esittääkin Nikomakhoksen etiikan lopussa väitteen, että teoreettinen mietiskely on todellinen onnellisuus ja että käytännöllisen elämän onnellisuus jää toissijaiseksi (Knuuttila, 2008, s. 266). Tämä on herättänyt antiikista kritiikkiä, koska Aristoteles on jättänyt aiheen moniselitteiseksi. Onnellisuuden todellinen luonne ei näytä olevan suurelle ajattelijalle itsellekään täysin selkeä. Välillä Aristoteles tuntuu kääntyvän siihen, että hyveellinen elämä on täydellistä onnellista elämää ja välillä taas ajattelevan, että ainoa täydellisen onnellinen elämä on filosofista mietiskelevää elämää.

Myös onni ja sattuma vaikuttavat onnellisuuteen, jatkaa Aristoteles ja täsmentää, että tietyt ulkoiset edellytykset ovat välttämättömiä onnellisuudelle, mutta eivät sen riittävä ehto. (Knuuttila, 2008, s. 218.) Ihmisillä on aina ollut puutteellinen käsitys onnellisuudesta. Ruumiillisiin nautintoihin keskittyvä ei huomaa ihmisen ja eläimen periaatteellista eroa, eikä kunnian ja rahan tavoittelija suuntaa toimiaan päämääräänsä kohti, sanoo Aristoteles. Ongelmaksi muodostuu se, että pelkkä hyveiden tavoittelu ei riitä saavuttamaan onnellisuuden päämäärää. (Knuuttila, 2008, s. 215.) Tähänkin on hyvä pureutua Aristoteleen käsitteen määrittelyn keinon. Erilaisten ongelmien yhteydessä on järkevää todeta ensin siinä esitetyt käsitykset. Kun tämä on tehty, on muistettava, että uusi teoria luo uskottavuutta, jos se pystyy sisällyttämään itseensä aikaisempien teorioiden parhaat puolet ja osoittamaan niiden puutteet.

Aristoteles pohti, että etiikan tieteen yhteydessä johtopäätökset tunnetaan usein paremmin, kuin sen premissit. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi onnellisen elämän päämäärä tunnetaan, mutta yksittäisiä onnellisuuden osatekijöitä ei. (Knuuttila, 2008, s. 214–215.) Tässä mielessä etiikan tutkimus astuu mukaan kuvioihin. Aristoteleen mielestä etiikan tehtävänä on käsitellä ihmiselle toteutettavissa olevaa inhimillistä hyvää, eli onnellisuutta ja tätä olisi käsitettävä harjoituksen ja oppimisen tienä, tai sitä kautta saavutettavana asiana, eikä minkäänlaisena ”jumalan lahjana”. Ihmistä, kuten muitakin eläimiä, koskee tendenssi lajityypilliseen täydellistymiseen, mutta ihmisen kohdalla se ei toteudu luonnostaan, vaan oman tietoisien toiminnan kautta. Ihmisestä ei tule hyvää sattumalta, mutta sattuma voi pilata hyvän ihmisen onnellisuuden ulkoiset edellytykset. (Knuuttila, 2008, s. 218.) Eli toisin sanoen onnellisuus ei perustu sattumaan, mutta sattumalla on vaikutusta.

Voiko ihmistä sitten sanoa onnelliseksi vasta elämänsä jälkeen, kun sattumien vaikutus on lakannut olemasta? Aristoteleen mukaan onnellisuuden voi saavuttaa elinaikanaan ja hyvä ihminen säilyttääkin onnellisuutensa onnen ja epäonnen vaihtelevuudesta huolimatta. Hyvä ihminen on kuin hyvä suutari, hän saa parhaan mahdollisen lopputuloksen aikaiseksi tarjolla olevista materiaaleista. (Knuuttila, 2008, s. 218.) ”Se, joka on todella viisas ja hyvä, kantaa kaikki kohtalot tyynesti.” (Aristoteles, 2008, s. 22.) Tästä voi päätellä, että sattuma ja elämän ulkoiset asiat vaikuttavat onnellisuuteen, mutta olisi täysin väärin perustaa arvioita onnellisuudesta sattuman leikkiin (Aristoteles, 2008, s. 21).

Nyt kun on todennettu, että hyveellinen elämä on oikea tie onnelliseen elämään, niin kysymys kuuluukin, että miten tällainen elämä saavutetaan? Elämässä tulisi toimia koko elämän ajan pyrkien kohti täydellisintä hyvettä. Hyveet ovat ylistettäviä luonteenominaisuuksia ja Aristoteles jakaa ne intellektuaalisiksi (kuten viisaus, ymmärrys ja käytännöllinen järki) ja luonteen hyveiksi (kuten anteliaisuus ja kohtuullisuus). (Aristoteles, 2008, s. 26.)

Elämän hyvyys tai huonous ei perustu näin ollen ulkoisiin tekijöihin, vaan pääasiassa onnellisuuteen vaikuttavat hyveen mukaiset toiminnat, hän kiteyttää (Aristoteles, 2008, s. 21). Intellektuaalisen hyveen synty ja kehitys perustuvat oppimiseen ja siksi niiden kehittäminen tarvitsee paljon aikaa ja kokemusta. Ihmisessä on ensin pelkkä kyky ja kyvyn opettelulla siitä muodostuu toiminta. Hyveisiin täten meillä voi olla kyky, mutta niiden mukainen toiminta tulee mahdolliseksi vasta kun olemme harjoittaneet niitä käytännössä. Asiat, jotka pitää opetella tekemään, opitaan tekemällä niitä. (Aristoteles, 2008, s. 27.)

Aristoteles arvelee, että yleensä ihmiset pakenevat keskusteluihin, joissa he kuvittelevat filosofioivansa ja näin tulevansa hyviksi. Mutta tekemällä näin, he muistuttavat potilaita, jotka tarkkaavaisesti lääkäriä kuunnellen jättävät kuitenkin annetut ohjeet noudattamatta. Onnelliseksi tullaan tekemällä onnellisuuteen johtavia tekoja samoin kuin esimerkiksi oikeudenmukaiseksi tullaan tekemällä oikeudenmukaisia tekoja. (Aristoteles, 2008, s. 32.) Aristoteleen mukaan liika tai liian vähäinen ruumiinharjoitus turmelee voimakkuuden, kuten liika tai liian vähäinen syöminen ja juominenkin turmelevat terveyden. Sopiva määrä ruumiillista harjoitusta sekä sopiva määrä juomista, että syömistä pitävät terveenä ja voimakkaana. Tällainen keskivälin seuraaminen pitää paikkaansa myös kaikkien muiden hyveiden kohdalla. (Aristoteles, 2008, s. 29.) Mutta keskivälin seuraaminen ei ole helppoa. ”On vaikea olla hyvä, sillä keskivälin löytyminen on aina vaikeaa”. (Aristoteles, 2008, s. 39). Puolet onnellisten ja onnettomien ihmisten elämästä on kuitenkin samanlaista. Hyvät ja huonot ihmiset eroavat kaikkein vähiten toistaan nukkuessaan, hän vitsailee. (Aristoteles, 2008, s. 25.).

2.3 Aristoteleen harkinnan sekä valinnan käsitteet

Palataan seuraavaksi hieman Aristoteleen määrittelemiin käsitteisiin. Käsitettä harkinta Aristoteles kuvaa seuraavalla tavalla: Harkinta tapahtuu niin, että ihminen toteaa päämäärästä ensimmäiseen tekoon asti askel askeleelta, mitä tulisi tehdä, että päämäärä toteutuu. Lopulta päädytään johonkin tekoon, joka on välittömästi tehtävissä. Kun taas valinta tarkoittaa tämän harkinnan tulosta. Eli kun päämäärä on tiedossa, pohditaan koko tekojen polku kohti päämäärää. Kun ensimmäinen teko, mikä on ensi askel kohti päämäärää, on tiedossa, tehdään valinta: Teenkö tämän teon vai en? Se, että henkilö tahtoo jotakin verraten siihen, että henkilö valitsee jotakin, ei ole sama asia. Valinta on harkintaan perustuva halu ja harkinnan jälkeisen teon liikkeellepaneva syy. Loppuun suoritettua harkintaa välttämättä seuraa sen mukaisen toiminnan aloittaminen (jos mikään ei estä). Valinta on harkinnan muuttumista harkitukseksi toiminnaksi. (Knuuttila, 2008, s. 225.) Hyveen (ja keskivälin) seuraaminen on siis harkittu ja valittu teko.

Valinta liittyy täten hyveeseen ja paljastaa ihmisen luonteen paremmin kuin teot, sillä myös järjettömilläkin olioilla on tekoja (kuten halua tai vihaa), mutta he eivät tee valintaa. Valinta voi asettua halua vastaan mutta se ei voi kohdistua mahdottomiin asioihin, kuten toiveisiin. Esimerkiksi haluamme olla terveitä, ja valitsemme tekevämme terveellisiä toimenpiteitä, jolla pyrimme terveelliseen elämään, on eri asia kuin halumme olla onnellisia, johon emme Aristoteleen mukaan voi luontevasti sanoa, että olemme valinneet olla onnellisia. Valinta näyttää siis koskevan vallassamme olevia asioita ja tästä syystä valinta ei voi olla sitä, että olisi jotakin mieltä vaan se on teko. Valintaa ei myöskään esiinny ilman järkeä ja ajattelua ja täten valinta on aina harkittu teko. (Aristoteles, 2008, s. 44 - 46.)

Koska harkitsemme vain asioita, jotka ovat vallassamme (eli asia on jollakin tavalla meidän tehtävissä), niin emme täten harkitse päämääriä vaan keinoja päämäärän saavuttamiseksi. Tämä siksi, koska päämäärät, eikä onnellisuus, ole vallassamme, mutta valitsemamme keinot ovat. Jos jokin näyttää olevan saavutettavissa, harkitsemme käytössä olevista keinoista parhaimman ja helpoimman ja alamme tehdä valintoja kohti sitä. Ei lääkärikään harkitse sitä, että parantaako hän potilaan vain ei, vaan sitä, mikä on paras keino potilaan paranemisen saavuttamiseksi. Harkinnan jälkeen, jos asia näyttää mahdolliselta, sitä ryhdytään tekemään. Ihminen on silloin omien tekojensa lähtökohta. (Aristoteles, 2008, s. 46 - 47.)

On hyvä huomata, että harkinnan ja valinnan kohde on aina sama. Lääkäri harkitsee toimenpiteitensä kohti parantamisen päämäärää. Ja lääkäri myös valitsee toimenpiteensä kohti sitä. Tämän Aristoteles kirjoittaa vielä lyhyesti seuraavalla tavalla: "Valinta on vallassamme oleviin asioihin kohdistuva harkittu halu, sillä harkintaan perustuvan ratkaisun jälkeen haluamme harkinnan mukaisesti." (Aristoteles, 2008, s. 48.) Tällainen harkittu valinta tähdätä suoraan keskiväliin on kuitenkin sangen vaikeaa, kuten aiemmin jo mainittiin, ja siksi Aristoteleen mukaan keskiväliin tähtäävän tulisi ensiksi välttää sitä, mikä on kauimpana keskivälistä (Aristoteles, 2008, s. 39). Tulemme keskiväliin täten helpoiten välttämällä virheitä emmekä siten, että tähtäämme siihen suoraan. Tässä asiassa erityistä huomiota on annettava nautinnolle, sillä nautintoon emme suhtaudu puolueettoman tuomarin tavoin (Aristoteles, 2008, s. 40). Aristoteles muistuttaa Herakleitoksen mietelauseesta: "On vaikeampi taistella nautintoa kuin vihaa vastaan." (Aristoteles, 2008, s. 30 – 31.) Hillitesämme liiallisuuksiin menemistä nautinnon osalta, voimme parhaiten opetella elämään hyveellistä elämää.

Aristoteleen ihmiskäsityksessä hyvän ihmisen elämän tulisi muodostua osa-alueista, joista jokaisessa ei olisi mitään liikaa, eikä mitään liian vähän. Hyvä ihminen on kasvatuksen kautta tottunut haluamaan asioita oikean yleiskuvan mukaisesti. Yksittäisissä hetkissä ihmisen järki pääättelee, millainen toiminta edistää onnellisen elämän päämäärää. (Knuuttila, 2008, s. 240.) Aristoteles on jo aiemmin kertonut, että ihmisen hyvyys tai luontainen tendenssi ei tule itsestään, vaan että kasvatuksella on siinä suuri rooli. Täten hän myös luonteen hyveistä kertoessaan summaa, että luonteen hyveet eivät muodostu itsessään. Ihminen voi järkensä avulla ohjata itseään kohti täydellistymistä. Koska ihmisen kuin ihmisistä koostuvan valtionkin luonnonmukainen pyrkimys on hakeutua mahdollisimman täydelliseen muotoon, niin ihmisellä kasvattaja ja valtiolla poliitikko myötävaikuttaa tähän prosessiin. (Knuuttila, 2008, s. 212.) Näiden ajatusten pohjalta siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan filosofi Martha Nussbaumin nautinnon sekä onnellisuuden käsitteitään.

3 MARTHA NUSSBAUMIN TOIMINTAVALMIUSTEORIA

3.1 Nautinnon ja onnellisuuden erot ja yhtäläisyydet

Martha Nussbaumin ajatusmaailmaa koskien nautintoa, onnellisuutta ja toimintavalmiuksia kuvaa laajasti hänen vuonna 2012 julkaistu artikkelinsa *Who Is The Happy Warrior?* (2012). Artikkelin tavoitteena oli Nussbaumin mukaan kohdata kasvava onnellisuuden ympärille kehkeytyvä psykologinen liike ja täyttää se filosofisilla kysymyksillä (Nussbaum, 2012, s. 336). Nussbaumin artikkelin ensimmäinen tutkimuskysymys koskeekin nautintoa. Onko nautinto yksittäinen asia, joka muuttuu vain sen intensiteetin ja keston mukaan, vai onko siinä pluralistisuutta, eli moneutta mukana? Onko se tunne tai aistimus vai jotakin aivan muuta, esimerkiksi tapa olla tai tapa elää, hän kysyy. (Nussbaum, 2012, s. 336.)

Kyseinen artikkeli keskittyy ennen kaikkea nautinnon teeman ympärille ja kysyy sitä, pitäisikö nautinto ja onnellisuus erottaa toisistaan, vaikkakin monet filosofit antiikin ajoista alkaen ovat niitä pyrkineet yhdistämään. Pohdin seuraavaksi Nussbaumin nautinnon ja onnellisuuden käsitettä ja vertaan sitä Aristoteleen nautinnon ja onnellisuuden käsitteeseen.

Nussbaum aloittaa kuvaamalla monien filosofian klassikoiden ajatuksia nautinnosta. Hän kertoo, että Aristoteles on kirjoittanut nautinnosta usein sellaisena seikkana, joka tulee toiminnan mukana ”kuten hehku saapuu nuoren poskille”. Nautintoa ei näin ollen voisi saavuttaa itsessään tai harjoittaa yksinään, vaan sitä saadakseen pitää toteuttaa jotakin toimintaa. (Nussbaum, 2012, s. 338.) Nautinto on siis Aristoteleen mukaan itsessään tavoittamattomissa, ja se saavutetaan vain jonkin muun toiminnan sivutuotteena, kuten aiemmin on mainittu. Toisaalta Aristoteles näkee nautinnon erittäin tärkeänä ihmisille ja kirjoittaa Nikomakhoksen etiikassa siitä, että nuoria kasvatetaan ohjaamalla heitä nautinnon sekä kärsimyksen avulla.

On tärkeää, että ihminen iloitsee oikeista asioista ja vihaa oikeita asioita, koska sillä on suuri merkitys onnellisuudelle. Luontaisesti ihmiset valitsevat mielihyvää tuottavan ja karttavat tuskallista. (Aristoteles, 2008, s. 185.) Nussbaum tarkastelee myös filosofi John Stuart Millin (1806–1873). Nautinto ei ole yksittäinen asia, tulkitsee Nussbaum Millin ajatusta, vaan se sisältää aina laadullisia eroja. Nussbaumin mukaan Mill esittää teoksessaan *Utilitarismi* (1861), ettei kumpikaan, sen enempää kipu kuin nautintokaan, ole homogeenisia eli tasakoosteisia ilmiöitä. (Nussbaum, 2012, s. 338.) J. C. B. Goslingin (1930 –) teos *Pleasure and Desire* (1969) esittää puolestaan kolmea erilaista näkökantaa nautinnosta. Nautinto voi olla tunnetta, toimintaa tai olemista. (Nussbaum, 2012, s. 339.)

Friedrich Nietzsche (1844–1900) käsitteli nautintoa erilaisista oletuksista. Nietzschen mukaan tyytyväisyyden tunne elämäntavoitteena ei ole avain onnellisuuteen, eikä elämän nautinnollisuuteen. Nussbaum esittää artikkelissaan tarinan, jossa Profeetta Zarathustra kysyi Nietzscheltä, onko tämä onnellinen. Tähän Nietzsche vastasi: ”Pyrinkö kohti onnea? En. Pyrin kohti työtäni.” Nietzsche ymmärsi onnellisuuden mielihyvän ja tyytyväisyyden tilana, jota kohti halveksuttavat ihmiset tähtäävät, vaikka voisivat tähdätä rikkaimpiin tiloihin ja tavoitteisiin, kuten jaloon elämään, vaikkakin se sisältää paljon kärsimystä. (Nussbaum, 2012, s. 340 ja 342.)

Nautinto ei ole pelkästään tunne. Olisi yksinkertaistettua sanoa niin, väittää Nussbaum. Ihmisen kompleksisuus, eli ihmisen näkeminen monimuotoisena oliona, kyseenalaistaa tämän näkemyksen. Näin ollen on hänen mukaansa selvää, että Robert Nozickin (1938–2002) ”elämyskone” (kone, jolla ihmiseen välitettäisiin nautinnon kokemusta suoraan aivoihin) ei riittäisi kokonaisvaltaiseen nautinnon kokemukseen. (Nussbaum, 2012, s. 339.) Tyypillinen tapa asettaa kysymys elämän nautinnollisuudesta on kysyä: ”Oletteko tyytyväinen tämänhetkiseen elämäänne?” Me emme siis kysy hedonistisen elämysvirran (flow:n) olemassaolosta, emmekä yksittäisistä nautinnoista, vaan tyytyväisyydestä. Tämä tapa on kuitenkin huono, sillä se sulkee pois paljon vastaus mahdollisuuksia. Ihminen ei voi vastata tällaiseen kysymykseen esimerkiksi sanomalla, että työelämä toimii ja sieltä saa kokemuksia tyytyväisyydestä, mutta ystävän sairauden vuoksi ja siitä syntyneen murheen vuoksi koettu tyytyväisyys elämästä kokonaisuudessaan ei ole hyvä. Tällaisen kysymyksen ja siihen vastaamisen jälkeen emme edelleenkään todellisuudessa tietäisi, mihin mahdollisesti kyseinen henkilö tässä vastasi. Ja näin ollen elämäntyytyväisyyden selvittäminen ei auta ymmärtämään nautinnon tasoa. (Nussbaum, 2012, s. 339–340.)

Nussbaum palaa vielä onnellisuuden problematiikkaan ja selvittää sen psykologisia vastauksia. Hän kertoo, kuinka sekä valistusfilosofi Jeremy Bentham (1748–1832) että nykykeskusteluissa muun muassa psykologi Daniel Kahneman (1934–) identifioivat onnellisuuden nautintoon. Puheeksi tulee myös yhdysvaltalaisen psykologin Martin Seligmanin (1942–) autenttisen onnellisuuden käsite, joka sisältää ajatuksen positiivisesta tunnekokemuksesta ja arvokkaasta toiminnasta. Nussbaum kyseenalaistaa tämän käsityksen. Ovatko molemmat, niin tunnekokemus kuin toimintakin, pakollisia onnellisuuden saavuttamiseksi? Miten ne ovat keskinäisessä suhteessa toisiinsa? Onko jompikumpi tärkeämpi kuin toinen? (Nussbaum, 2012, s. 341.)

Aristoteleen mukaan nautinto muodostuu sellaisen toiminnan kautta, jota hyveellinen ihminen tekee. Nautinto seuraa toimintaa ja täydellistää sitä. Elämä kun itsessään on tietynlaista toimintaa ja jokainen toimii niiden asioiden parissa ja kykyjen kautta, joita eniten rakastaa. Voi siis ajatella, että kaikki haluavat nautintoa, koska kaikki haluavat elää. Ihminen tekee usein hyveellistä toimintaa samalla nauttien. Ja tekee hyveellistä toimintaa, koska tähtää onnellisuuteen. Täten nautinto kulkee onnellisen elämän rinnalla. Nussbaum summaa myös aiempaa aihetta kertoen, että Aristoteles on sitä mieltä, että vain valinnoiltaan vapaa ihminen voi olla onnellinen. ”Ruumiillisista nautinnoista voi nauttia kuka tahansa, vieläpä orjakin yhtä hyvin kuin paras ihminen, mutta kukaan ei silti pidä orjaa onnellisena, jos hän ei saa päättää omasta elämästään”. (Aristoteles, 2008, s. 191.) Nussbaumin mielestä Aristoteleen kysymys, mitä onnellisuus on, on väärin muotoiltu. Meidän tulisi kysyä, mitä onnellisuus sisältää. (Nussbaum, 2012, s. 341–342.) Sisältääkö onnellisuus nautinnon vai ovatko ne kaksi eri asiaa? Hän haastaa.

Suomessa sosiologi Erik Allardt (1925–2020) ymmärsi humanistien tarkoittaman vapaan valinnan kautta tulevan onnellisuuden hyvin saman tyyppisesti kuin Nietzsche, eli nautinnon ja tyytyväisyyden tilaksi, mutta hylkäsi Nietzschen ajatuksen onnellisuuden merkityksettömyydestä. Tällainen onnellisuuden käsite alkoi laajasti vakiintua onnellisuuden valtakäsitykseksi 1900-luvun jälkipuoliskolla Euroopassa ja ulotti vaikutuksensa myös suomalaisiin ihmistieteisiin. (Nussbaum, 2012, s. 342.) Tällainen nautintoon perustuvan onnellisuuden hakeminen vaatii ihmiseltä paljon luontaista myötätuntoa ja yhteisöllisyyttä, jotta se olisi hyväksi yhteisölle. Aristoteleen mukaan ihminen, joka ei ole koskaan kokenut omaa heikkouttaan ja ajattelee, että ei tule kokemaan kärsimystä elämänsä aikana, harvoin omaa riittävästi myötätuntoa muita ihmisiä kohtaan (Nussbaum, 2012, s. 348).

Pelkästään nautintoon perustuvan onnellisuuden tavoittelu ei siis edistä hyvää elämää vaan pikemminkin vie sen mennessään. Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), valistusajan filosofi ja yhteiskuntatieteilijä, kiteyttää, että eristäessämme itseämme muiden kärsimyksestä, menetämme jokainen onnellisuutemme. Jokainen meistä elää silloin pahassa ja epäoikeutetussa maailmassa. Yhdysvalloissa sosiologi Candace Clark on tutkinut asiaa ja toteaa teoksessaan *Misery and Company* (1997), että esimerkiksi suurimmalla osalla amerikkalaisista ei ole myötätuntoa köyhiä kohtaan, sillä he uskovat köyhyyden olevan oma valinta tai omien toimien seurausta. Amerikkalainen tuntee enemmän sympatiaa jopa ruuhkassa pysähdyksiin jäänyttä ihmistä kohtaan. (Nussbaum, 2012, s. 349.) Eristyneisyys siis heikentää monien ajattelijoiden mukaan luontaista myötätuntoamme. Ja ilman myötätuntoa huonompiosaista kohtaan, suljemme helposti silmämme muiden kärsimykseltä.

Utilitaristinen onnellisuuden tavoittelu täten toimii vain luontaisesti hyvin myötätuntoisilla ihmisillä ja ei välttämättä ole tarpeeksi motivoiva päämäärä kaikille ihmisille. Ja koska kuitenkin muiden kärsimys vaikuttaa suoraan omaan onnellisuuteemme, meidän tulisi löytää onnellisuuden käsitys, joka tasapainoilee sekä ihmisen luontaisen itsekkään nautinnon halun, että luontaisen myötätunnon tarpeen välissä. Ihmisen luonnollinen ruumiillisten perushalujen liikuttava voima on taipumus etsiä nautintoa ja välttää kärsimystä ja täten yhteiskunnassa pätee sama perushalu, sillä yhteiskunta muodostuu ihmisistä. Näin ollen yksilön hyveet edistävät yhteisön hyvää elämää samalla, kun vievät ihmistä itseään kohti onnellisempaa hyvää elämää. Täten juuri yksilön tekemät hyveet johtavat niin hyvään yhteisöön kuin yksilön omaan hyvään elämäänkin. Ja siksi yksilön vapaat valinnat ovat merkittävässä roolissa yhteisön ja yksilön onnellisuudessa. Tätä ajatusta voisi kutsua hedonistis-utilitaristiseksi onnellisuuden käsitteeksi.

Artikkelissaan Nussbaum esittää oman määritelmänsä onnellisesta ihmisestä kertomalla tarinan kirjailija David Cornwellista (1931–2020). Nussbaum mukaan Cornwell oli onnellinen mies. Hän oli rentoutunut, aito, hauska ja hellä. Hän oli ylpeä saavutuksistaan ja oli tietoinen sen hetkisistä tavoitteistaan. Hän teki mitä rakasti, ja hänen oli mahdollista tehdä rakastamiaan asioita niin paljon kuin tahtoi, ilman häiriötekijöitä. Hänellä oli rakas vaimo, jonka seurasta hän nautti. Cornwellilla kerta kaikkiaan oli hyvin pohdiskeleva, rikas sekä nautinnollinen elämä, summaa Nussbaum. (Nussbaum, 2012, s. 351). Tähän hän ottaa vertailukohdaksi John Humen (1937–2020). John Humen elämäntyö rauhan rakentamisessa oli valumassa hukkaan sodan takia. Hume oli nyrpeä ja puhumaton. Minkäänlaista onnellisuutta ei ollut huomattavissa hänestä. (Nussbaum, 2012, s. 351.) Oliko Hume siis tuomittu onnettomaan elämään taistellessaan kohti lähes mahdotonta elämäntavoitetta (jonka hän myöhemmin kuitenkin saavutti) ja Cornwell vain onnekas ja siksi onnellinen?

Tarina sai Nussbaumin pohtimaan, että tulisiko meidän tosiaan keskittyä vain tasapainoisen ja riskittömän elämän tavoitteluun, ja unohtaa taistelu uskomiemme asioiden ja arvojen puolesta, sillä se veisi meiltä meidän turvallisen sekä onnellisen elämän? Tästä syystä meidän tulisi erottaa nautinto onnellisuudesta.

Onnellinen elämä ei ole pelkkää nautintoa. Onnellisuustutkija Ilona Suojanen on tuonut esiin termin miellyttävä surullisuus, jolla viitataan tunteeseen, jossa ihminen saa melankoliasta nautintoa. Perinteisesti onnellisuuden kannalta negatiiviseksi koetut tunteet eivät sitä aina välttämättä ole. (Suojanen, 2021, s. 37–39). Ajatusta voi myös soveltaa musiikkiin. On musiikkiteoksia, joiden kuuntelu kantaa hyvään oloon alusta loppuun asti, mutta useinkaan tällaiset teokset eivät sisällä heikumallista loppua, vaan ovat kokonaisuutena hyvin miellyttäviä kuunnella. Sitten on teoksia, jotka ilmaisevat surua, kipua ja muita negatiivisia tunnesävyjä, jopa teoksen alusta lähes loppuun asti, mutta aivan kappaleen viimeisillä sekunneilla teoksen suruisa sävy muuttuu lopun ihanaksi yllättäväksi onnellisuudeksi.

Löytyykö onnellisuus tunteiden valtamerestä vai tunteiden tasapainoisesta ohjaamisesta? Luoko elämän merkityksellisyys onnellisuuden vai onko onni aivan toisenlainen tila? Onnelliseen elämään kuuluu kaikki tunteet (Suojanen, 2021, s. 39). Sekä nautinto, että kärsimys ohjaavat molemmat meitä oikeisiin valintoihin, sanoo Aristoteles ja kiteyttää saman mitä Nussbaum pyrkii sanomaan: ”Ei yksi pääsky, eikä yksi päivä kevättä tee. Ei yksi hetki, eikä yksi päivä ihmistä onnelliseksi muuta.” (Aristoteles, 2008, s. 16.) Ehkäpä onnellisuuden vaikeus ei olekaan sen luonteessa, vaan vaikeudeksi se muodostuu siitä, että yksilön onnellisuus kytkeytyy niin vahvasti muihin ihmisiin sekä näiden onnellisuuteen. Yksin kun ei voi olla onnellinen.

Nussbaumin mukaan tarvitsemme riskinottajia elämäämme, jotta kaikki ihmiset voisivat olla onnellisia. Useiden hyvien ihmisten tulee tehdä oman onnellisuutensa riskeeraavia valintoja tai päädymme kaikki elämään merkityksetöntä elämää. (Nussbaum, 2012, s. 353.) Näin ollen merkityksellinen, joskin onnellisuuden tavoittelussa riskialtis elämä on se, mitä ihmiskunta tarvitsee. Sosiaalinen ympäristömme vaatii ja arvostaa riskinottoa, omistautumista elämäntyölle ja arvottaa merkityksellisen elämän tärkeämmäksi tavoitteeksi jokaiselle ihmiselle enemmin kuin pyrkimyksen hyvään, argumentoi Nussbaum (Nussbaum, 2012, s. 353). Tämä Nussbaumin ajatus kuitenkin koskee nautintoa, eikä onnellisuutta. Hyvän ihmisen ei tarvitse tinkiä onnellisuudestaan taistellessaan tietään kohti merkityksellistä elämää, mutta hänen täytyy olla valmis tinkimään ruumiillisesta nautinnostaan. Nautinto kun ei ole onnellisuuden ehdoton vaatimus, vaan onnellisuuden yleinen sivutuote.

Hedonistista nautintoa tavoitteleva ihminen ei myöskään saa yhteisöltään samanlaista arvostusta ja tukea, kuin utilitaristista hyvää tavoitteleva yksilö. Utilitarismiin liittyy kuitenkin tunnettu ongelma. Kun tavoitellaan mahdollisimman monelle hyvää elämää, jää "mahdollisimman monen" alle kuitenkin pieni vähemmistö, jonka elämä muodostuu erittäin surkeaksi. Suurimman osan hyvä saattaa siis merkitä pienimmän osan kärsimystä. Ja koska onnellisuus kytkeytyy muihin ihmisiin, tulisi meidän välttää tällaista tilannetta oman onnellisuutemme vuoksi.

3.2 Pohdiskelun ja itsereflektion vaikutus onnellisuuteen

Kun huomaamme onnellisuuden olevan monisyinen käsite, voimme keskittyä kysymykseen itsetutkiskelun roolista onnellisuuden tavoittelussa. Lähes jokainen muinainen filosofi kannatti nimittäin teoriaa, jonka mukaan ihminen ei voi olla onnellinen ilman itsereflektiota ja pohdiskelun taitoa. Sokrates on sanonut, että tutkimaton elämä ei ole elämisen arvoista elämää. (Nussbaum, 2012, s. 343.) Miten itsetutkiskelu, tai reflektio ja omien valintojen pohdinta, edistää onnellisuuttamme? Tunteiden analyysin kautta voimme selvittää tätä asiaa syvemmin.

Oletetaan, että jotkut tunteet ovat positiivisia ja toiset negatiivisia. Psykologi Martin Seligmanin mukaan positiivisia tunteita ovat ne tunteet, jotka tuntuvat hyviltä. Mutta muinaiset ajattelijat päättelivät hyvin erilaisella tavalla. Kreikkalaiset ja roomalaiset uskoivat, että tunteet auttavat arvioimaan ympäröivää todellisuutta. (Nussbaum, 2012, s. 344.) Nautinto ei ole aina vain positiivinen asia. Se voi sisältää vääristyneen arvion todellisuudesta, kuten esimerkiksi tapauksessa, jossa ihminen saa nautintoa siitä, että satuttaa toista, sanoo Nussbaum. Samoin myös jotkut negatiiviseksi ajatellut tunteet voivat olla positiivisia tai jopa erittäin tarpeellisia, kuten pelko, joka saa meidät toimimaan nopeasti vaaran uhatessa. Myötätunto on myös hyvä esimerkki ristiriitaisesta tunteesta. Myötätunto aiheuttaa usein kärsimystä, mutta on loppujen lopuksi erittäin tärkeä ja hyödyllinen ja tässä mielessä positiivinen tunne.

Muinaiset filosofit korostavat myös sitä, että loppujen lopuksi onnen ja surun tunteet ovat yhteydessä toisiinsa. Nussbaumin mukaan Stoalaiset ajattelivat ja argumentoivat, että kivuliaista tunteista olisi päästävä eroon, jotta voisi saavuttaa hyvän elämän. Mutta modernissa maailmassa tämä ratkaisu kuitenkin yleensä evätään. Emme voi päättää, mitkä tunteet vaikuttavat meihin positiivisesti ja mitkä negatiivisesti. Ihminen, joka elää täyttä elämää ja arvostaa ystäviä, rakkautta, työtä ja politiikkaa, ei voi välttää kokemasta kivuliaita tunteita, kuten syvää surua, pelon hetkiä ja ahdistusta, Nussbaum kirjoittaa. Voimme kuvitella oikeuden voittavan

ilman taistelua? Voiko yhteiskunta olla yhtenäinen, ilman ymmärrystä kärsimyksestä? Voiko rakastaa ilman pelkoa rakkauden menetyksestä? (Nussbaum, 2012, s. 345–346.)

Elämä vaatii kaikenlaisia tunteita ollakseen täyttä elämää. Vaillinainen elämä ei sisällä toimintaa, joka mahdollistaisi onnellisuuden kokemisen. Joten pelkkä positiivisten tunteiden hakeminen ei voi taata onnellista elämää. Eli niin Seligmanin positiivinen psykologia kuin muinaiskreikkalainen traditiokin myötäilevät kriittisyyttä positiivisten tunteiden tuomaa nautintoa kohtaan; elämä ei ole hyvää, jos se on vain ja ainoastaan nautintoa (Nussbaum, 2012, s. 350). Nussbaumin mukaan onnellisuus ei ole identtistä nautinnon kanssa, vaikka nautintoa usein saadaan onnellisuuden muodostavien toimintojen suorittamisesta (Nussbaum, 2012, s. 342). Onnellisuus ei siis ole nautinnosta liikkeelle lähtevä tunne tai tila vaan onnellisuuden tilassa (sekä pyrkiessään elämään onnellista elämää) ihminen kokee nautintoa. Täten nautinto tai nautinnon saaminen ei voi myöskään olla tie onnellisuuteen. Mikä sitten on tie onnellisuuteen? Jos toimimme nauttien kohti tavoitteitamme, olemme onnellisia. Voisiko onnellisuutta siis kuvata tyytyväisyyden tilaksi, johon matkasta nauttien omalla toiminnallamme olemme päätyneet?

Jos kerran nautinto ei voi olla onnellisuuden liikkeelle paneva voima, vaan sen liikkeelle paneva voima on toiminta kohti omia tavoitteitamme, miten voimme varmistaa, että toimintamme on onnellisuutta kohti pyrkivää? Mistä sitten hakisimme onnellisuutta, jos emme positiivisista tunne kokemuksista, emmekä nautinnosta? Emme myöskään voi selvästi saada sitä itsellemme muiden kustannuksella, emmekä ole onnellisia pelkästä merkityksen saavuttamisesta. Mitä voisi filosofia tarjota ratkaisuksi? Vastaus voi löytyä sieltä, että meidän tulisi hakea onnellisuutta koko elämää kokonaisvaltaisesti tarkastellusta tyytyväisyydestä.

3.3 Toimintavalmiusteorian merkitys onnellisuuden tavoittelulle

Olemme nyt todenneet Nussbaumin pohjalta, että nautinto pelkästään ei tuota onnellisuutta. Onnellisuuden kun voi saavuttaa vain kokonaisvaltaisesti tarkastellusta tyytyväisestä elämästä. Ja tyytyväisyyden pahin vihollinen on kärsimys. Ja koska hyveiden valitsemisen polku tuntuu mielekkäämmältä vaihtoehdolta nautinnon polkuun verrattuna, voimme todeta myös, että onnellisuus tulee saavuttaa koko yhteisölle, jotta yksilö voi kokea tyytyväistä elämää. Ja koska onnellisuus on omista toimistamme kiinni niin elämässä tekemämme harkitut valinnat ovat konkreettisin toiminta, mitä voimme tehdä sen eteen.

Aristoteleen mukaan harkinta tapahtuu niin, että ihminen toteaa päämäärästä ensimmäiseen tekoon asti askel askeleelta, mitä tulisi tehdä, että päämäärä toteutuu. Lopulta päädytään johonkin tekoon, joka on välittömästi tehtävissä. Ja valinta tarkoittaa ensimmäisen harkittuun päämäärään johtavan teon tekemistä. Eli kun päämäärä on tiedossa, pohditaan koko tekojen polku kohti päämäärää. Kun ensimmäinen teko, mikä on ensi askel kohti päämäärää, on tiedossa, tehdään valinta: Teenkö tämän teon vai en. Myöskään se, että henkilö tahtoo tai haluaa jotakin verrattain siihen, että henkilö valitsee jotakin, ei ole sama asia. Valinta kun on harkintaan perustuva ja harkinnan jälkeisen teon liikkeellepaneva syy. (Aristoteles, 2008, s. 46–48 & Knuutila, 2008, s.225.) Tämä tarkoittaa sitä, että jos kaikki valinnat pyritään tekemään niin, etteivät ne aiheuta kenellekään äärimmäistä kärsimystä, maksimoimme mahdollisuutemme tyytyväisempään elämään yhteisönä ja näin ollen pääsemme lähemmäksi onnellista elämää. Toisin sanoen me luovumme utilitaristisesta ideasta tavoitella mahdollisimman monelle mahdollisimman hyvää ja tavoittelemmekin mahdollisimman vähäistä kärsimystä kaikille, valitsemalla oikein. Emme tavoittele itse onnellisuutta, vaan mahdollistamme sen edellytykset keskittymällä tavoitteellisesti poistamaan onnellisuuden esteitä. Tämänlainen kärsimyksen poisto tosin ei itsessään tuo meille onnellisuutta, mutta antaa sille tilaa.

Nussbaum sanoo, että jos me kykenemme poistamaan nälänhädän ja kipeät lasten sairaudet, niin meidän tulisi tehdä niin. Meidän tulisi pyrkiä poistamaan myös lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, perheväkivalta ja raiskaukset. Kaikki kivuliaat tapahtumat, joiden tarkoitusperänä ei voi olla mitään positiivista. Meidän tulisi myös lievittää kivuliaan sairauden tuomaa kipua ja järjestää kunnollinen sairaudenhoito järjestelmä, joka kattaa masennuksen ja mielenterveys sairauksien hoidon. Ja meidän tulisi saada mahdollisuus lääkäriavusteiseen itsemurhaan terminaalivaiheessa. (Nussbaum, 2012, s. 357.) Nussbaum on laatinut hyvän elämän mahdollisuuksien listan (liite 1.), jossa hän kuvaa kymmenen tärkeintä kyvykkyyttä, jotka tulisivat kuulua jokaiselle ihmiselle. Tätä listaa ja teoriaa kutsutaan peruskyvykkyyksien listaksi eli toimintamahdollisuuksien teoriaksi. Tärkeä huomio, jonka hän tekee tästä listauksesta, on se, että kyseiset asiat ovat valmiuksia, eivätkä todellisia toimintoja. Tätä hän täsmentää muutamalla esimerkillä, kuten sillä, että jos ihmisellä on äänioikeus (sekä todellinen mahdollisuus mennä ulos ja äänestää ilman minkäänlaista syrjintää) ja hän päättää itse olla käyttämättä sitä, niin on kyseessä silloin valinta äänestää, joka jätetään tietoisesti käyttämättä. Ihminen, jolla on mahdollisuus mennä hoitamaan itseään lääkärille, ja kuitenkin päättää olla menemättä ja elää epäterveellisesti, on itse tehnyt päätöksensä olla käyttämättä kyseistä mahdollisuutta ja niin edelleen.

Ainoa tilanne, jossa Nussbaum käsitystä voi pitää paternalistisena, on silloin kun puhumme lapsista. Hän asettaisi peruskoulun pakolliseksi ja antaisi valtion puuttua vanhempien terveysvalintoihin, silloin kun lapsen terveys tai henki on vaarassa, kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa raskaana oleva vaarantaa syntymättömän lapsen elämän käyttämällä huumeita. Toinen Nussbaumin omasta listauksestaan mainittava asia on se, että jotkut ihmiset ja ihmisryhmät uskovat, että heidän itsensä kannalta jokin listassa lueteltu toiminta olisi väärin. Mutta tämä ei vaikuta listaukseen heikentävällä tavalla. Esimerkiksi äänioikeuden salliminen kaikille ei pois sulje eikä heikennä amishien uskomusta siitä, että äänestäminen on väärin. Mutta heidän tulee kunnioittaa äänioikeuden olemassaoloa moniarvoisessa yhteiskunnassa arvokkaana asiana niille, joille sillä on merkitystä. Tai henkilön, joka tahtoo elää epäterveellistä elämää, on silti arvostettava ja kunnioitettava sitä, että joku toinen saa ja tahtoo käyttää terveydenhuoltoa oman elämänsä elämänlaadun parantamiseen. Kuten omaa uskontoaan puolustavan täytyy kyetä puolustamaan myös uskonnonvapautta. (Nussbaum, 2012, s. 355.)

Mutta nyt kun pohdimme kärsimystä oman ja yhteisömme onnellisuuden esteenä, niin meidän tulee käsitellä kärsimyksen poistamista ensisijaisesti tavoitteenamme, eikä velvollisuutenamme. Tämä toiminto vaatii meitä siirtymään pohtimaan Nussbaumin hyvän elämän valmiuksia hieman eri näkökulmasta. Meidän tulee muuttaa valmiudet yksilön toimiksi, eli valinnoiksi. Kun tuotamme hyvän elämän valmiuksista eettisten valintojen listan käyttäen Nussbaumin toimintavalmiuksia, luomme listan valinnoista, joita seuraten emme aiheuta omaa tyytyväisyyttämme tavoitellessamme kenellekään suurta kärsimystä ja täten edesautamme yhteistä onnellisuuden tavoitettamme. Nussbaumin valmiuksia muotoillen voimme täten luoda valinnat, jotka jokainen yksilö voi ottaa huomioon, tavoitellessaan tyytyväisyyttä ja utilitaristista onnellisuutta ja näin pyrkimyksemme onnellisuuteen paranee. Ennen kuin siirrymme näihin valintoihin, meidän tulee tutustua Nussbaumin kanssa toimintavalmiuksien parissa työskennelleen taloustieteilijän Amartya Senin käsitteisiin ja ideoihin, jotta ymmärrämme tätä valintojen listan teoreettista pohjaa oikeudenmukaisuudenteorian näkökulmasta paremmin.

4 AMARTYA SENIN IDEA OIKEUDENMUKAISUUDESTA

4.1 Senin teorian lähtökohdat

Amartya Sen on nykypäivän yksi monimuotoisimmista ajatteliijoista taloustieteen kuin filosofiankin saralla. Vaikkakin Sen tunnetaan paremmin taloustieteen teorioitsijana, hänen uransa oikeudenmukaisuuden ja moraalifilosofian nykyaikaisten teorioiden osalta on ollut merkittävä (Jäntti, 1999). Sen on keskittynyt yhteiskunnallisiin epäoikeudenmukaisuuden kysymyksiin. Sen todisti muun muassa nälänhädän johtuvan ruuan käyttöoikeuksista, eikä siitä, että kaloreita per capita saatavuus olisi laskenut. Toisin sanoen nälkäkatastrofissa ei ole Senin mukaan kyse siitä, että ruoka loppuisi luonnonvoimien (esimerkiksi kuivuuden) tai ihmisten aiheuttamien tilanteiden (kuten sodan) vuoksi, vaan näistä tilanteista johtuvien hintamekanismien ja käyttö- ja omistusoikeuksien puutteen vuoksi. Tästä ja muista merkittävistä saavutuksistaan hänet palkittiin vuonna 1989 Nobelin palkinnolla. (Jäntti, 1999.) Se mikä yhdistää Senin valinnan merkityksen pohdintaan, on hänen pitkäjänteinen työnsä hyvinvointiteorian ja toimintavalmiuksien parissa. Senin kehittämän oikeudenmukaisuuden teorian pääideana on se, että ihmisen hyvinvointia tulisi pohtia ihmisen kokonaislaatuisen vapauden ja mahdollisuuksien kautta.

Amartya Sen ja Martha Nussbaum kehittivät toimintavalmiusteorian ja täten Senin tekemä elämäntyö linkittyy myös eettisten valintojen listaan. Vuosien yhteistyö Martha Nussbaum kanssa johti myös yhteiseen teokseen *Quality of Life* (1994).

Vaikkakin Nussbaumin toimintavalmiusteoria on lähtöisin Senin ja Nussbaumin yhteistyöstä, niin Sen ei kuitenkaan esiinny Nussbaumin toimintavalmiusteorian peruskäsitteiden listan yhteydessä, sillä hän ei usko toimintavalmiuksien universaalien listauksen mahdollisuuteen vaan pitää toimintavalmiusteoriaa pikemminkin yhtenä monista teorioista, joiden yhteistuloksia voidaan tarkastella hyvinvoinnin, onnellisuuden ja oikeudenmukaisuuden kentässä. Senin oma toimintamahdollisuuksien teoria nojaa taloustieteen näkökulmaan. Hyödykkeet ja palvelut ovat arvokkaita niiden antamien ominaisuuksien vuoksi. Nämä ominaisuudet mahdollistavat erilaisia toimintoja. Ja nämä toiminnot ovat hyvinvointimme aineksia. Esimerkiksi asunto ei ole itsessään arvokas asuntona ihmisen hyvinvoinnille, vaan siksi, että se suojaa meitä sateelta, asettaa meidät asunnon omistajien joukkoon (joka parantaa sosiaalista statustamme) ja tuo meille turvaa.

Senin ajatus eroaa Nussbaumin toimintavalmiuksien ajatuksesta sillä, että Sen käsittelee toimintamahdollisuuksia toimina, jotka johtavat koskemaan omaisuutta. Nussbaum taas käsittelee toimintavalmiuksia enemmän yksilön sisäisinä valmiuksina ja kykyinä (yleisesti käännetty suomeksi sanaksi kyvykkyydet) ja aristoteeliseen kantaansa nähden valintoina, joita ihminen tekee. Senin *The Idea of Justice* (2009) on yksi oikeudenmukaisuusteorioiden mielenkiintoisimmista teoksista. Sen muotoilee kirjassaan oman oikeudenmukaisuudenteoriansa lähtökohtia ja ideoita. Kirjassaan hän esittelee ja perustelee vaihtoehdoisen lähestymistavan oikeudenmukaisuuden kysymyksiin ja nostaa ideansa oikeudenmukaisuudesta nykyisen yleisen oikeudenmukaisuusteorian rinnalle varteenotettavana teoriana. Tätä teoriaa kutsutaan toimintamahdollisuuksien teoriaksi. Sen pyrkii teoksessaan vastaamaan siihen, onko oikeus tavoittamattomissa oleva idea vai jotakin sellaista, joka voi ohjata meitä elämässämme kohti parempaa elämää? Senin idea kokonaisuudessaan lepää John Rawlsin (1921–2002) oikeudenmukaisuusteorian käsivarsilla, tarjoten kuitenkin erilaisen näkökannan oikeudenmukaisuuteen. Vaihtoehtoinen lähestymiskulma oikeudenmukaisuuden yleiskysymyksiin ja ongelmiin on tervetullutta tieteen kentällä, jossa oikeudenmukaisuuden kysymyksistä kiistellään jatkuvasti. Senin mielestä teorioiden ja kantojen moninaisuus ei ole tämän moraalifilosofian tieteenalan heikkous, vaan sen rikkaus. Näitä tulisi käyttää yhdessä, jotta voisimme rakentaa globaalin, erilaisia näkökulmia sisältävän kannan oikeudenmukaisuuden tärkeimpiin kysymyksiin. (Sen, 2009.)

Tässä tutkielmassa Senin sana *capability* on käännetty valintojen mahdollisuudeksi, vaikkakin suomenkielisessä termistössä sana usein käännetään sanaksi kyvykkyys. Sana kyvykkyys viittaa suomen kielessä fyysiseen ominaisuuteen tai ihmisen itsensä tuottamaan kykyyn ja täten sanana se voi olla harhaanjohtava silloin, kun puhutaan Senin tarkoittamasta ihmisen kyvykkyydestä.

Valintojen mahdollisuudella tarkoitetaan tilaa, jossa ihmisellä on todellinen mahdollisuus tehdä päätös punniten rationaalisesti eri valintoja. Esimerkiksi sellaista tilaa, jossa ihminen voi valita vapaasti, oman järkeilynsä tuloksena, ilman kenenkään pakkoa, että meneekö hän tehtaaseen töihin ja tekee fyysistä työtä ja pitkää päivää saaden siitä tuntuva korvauksen vai valitseeko hän tehdä toimistossa lyhyempää päivää ja tyytyy saamaan siitä pienemmän korvauksen. Tällaista tilaa ei pysty käsittämään sanalla kyvykkyys ja tästä syystä osuvampi suomennos on valintojen mahdollisuus. Puhuttaessa Senin oikeudenmukaisuusteoriasta tutkielmassa pyritään käyttämään jo olemassa olevaa suomennosta teoriasta (toimintamahdollisuuksien teoria). Tällä tavalla Senin esittämä teoria eroaa Nussbaumin toimintavalmiuksien teoriasta, vaikkakin molemmissa teorioissa on samankaltaisuuksia.

Näiden teorioiden lisäksi Seniin on suuresti vaikuttanut John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria, rationaalisen valinnan teoria sekä vapautteen, ihmisoikeuksiin ja valintojen mahdollisuuksiin liittyvässä työssään ymmärrettävästi Marthan Nussbaum. John Rawlsin ja Martha Nussbaumin lisäksi ekonomisti Kenneth Arrow (1921–2017) vaikutus Seniin on ollut merkittävä. Sen kertoi tehneensä analyyttisen kehityksen omalle modernille sosiaaliselle valinnan teorialleen Arrowin julkisen valinnan teorian pohjalta (Sen, 2009, acknowledgements).

Nobelin palkintolautakunnankin mainitsema moderni sosiaalisen valinnan teoria keskittyy vastaamaan kysymykseen, jota pohtivat lukuisat muutkin yhteiskuntatieteilijät Ranskan vallankumouksesta lähtien. Miten yhteiskunnan tulisi valita eri vaihtoehtojen välillä? (Jäntti, 19990.) Enemmistöperusteisuus kun tuntuu päätyvän samaan ongelmaan kuin koko utilitarismi. ”Mahdollisimman hyvää mahdollisimman monelle” jättää hyvinvoinnin ulkopuolelle vähemmistön. Tästä syystä enemmistöperusteisuus, kuten myöskään utilitarismi ei voi toimia hyvinvoinnin periaatteena silloin kun pyrkimyksenä on kärsimyksen (varsinkin äärimmäisen kärsimyksen) vähentäminen tai poistaminen maailmasta..

4.2 Vapaus ja valinta

Aristoteleen mukaan yksilö pyrkii pois tuskasta ja kohti nautintoa ja se on ihmisen lajityypillinen olemus, joten jos ihminen pyrkii luontaisesti pois tuskasta ja kohti nautintoa, niin enemmistöperusteisuuden perusteella ihminen ei tule luonnostaan valitsemaan kaikkien kärsimystä lieventävää vaihtoehtoa, vaan valitsee oman etunsa mukaisesti. Ei siis itsekkäistä syistä, vaan luontaisesta ja lajityypillisestä syystä. Tällöin myöskään sosiaalinen valinta ei voi perustua kollektiivisen hyvinvoinnin saavuttamiseen, vaan jokaisen yksilön omien etujen saavuttamiseen.

Sen itse tutkii enemmänkin yhteiskunnallista valintaa, kun taas tämän tutkielman eettisten valintojen listauksessa kyse on yksilön valinnoista. Eettisten valintojen listan ongelman ydin onkin se, että sen toteuttamisen mahdollisuudet liittyvät yksilön motivaatioon valita listan mukainen elämä ja valinnat. Tosin eettisten valintojen listan päätarkoituksena ei olekaan vain yhteisön onnellisuus vaan sen pyrkimyksenä on parantaa samalla yksilön omaa elämää.

Senin hyvinvointiteoria tukee osakseen eettisten valintojen listan teoriaa ja toisaalta taas tarjoaa sitä vastaan varteenotettavia argumentteja. Sen kritisoi sitä näkemystä, etteikö ihminen voisi tehdä muille ihmisille suotuisia valintoja muustakin motivaatiosta, kuin vain oman hyvinvointinsa rikastamisen näkökulmasta (Sen, 2009, s. 32, 202). Tämä argumentti kuitenkin ei täysin syrjäytä eettisten valintojen listan ideaa, sillä listaa voi käyttää oman hyvinvointinsa rikastamisen lisäksi hyvin myös yhteiskunnan ja koko maailman ihmisten onnellisuuden parantamiseen.

Tätä monikäyttöisyyden periaatetta kutsutaan hedonistisen utilitarismin erityispiirteeksi ja se tarkoittaa sitä, että henkilön valintakriteeri on samalla hänen hyvinvointifunktionensa (Jäntti, 1999). Mutta se, mikä on mielenkiintoista Senin lähestymistavassa, on hänen ajattelunsa kansainvälisyys. Sen ei katso maailmaa länsimaisen liberalistin silmin vaan pikemminkin maailmankansalaisen silmin, joka ymmärtää, että maailma on muutakin kuin vain meidän länsimaalaisten ideologioiden tai amerikkalaisen unelman mukainen maailma.

Sen vastustaa ajatusta siitä, että koko maailmalle sopisi yksi tietynlainen politiikka tai yksi tietynlainen teoria tai idea. Hänen mielestensä meidän tulisi unohtaa yhden teorian pohjalle rakentuva maailma kokonaan ja ymmärtää, että teorioiden, ideoiden ja katsantokantojen pluralistisuus on avain todellisuuden tarkasteluun myös oikeudenmukaisuusteorioiden kohdalla. Sen ei puolusta vain yhtä teoriaa, ei myöskään omaansa, vaan löytää useista teorioista mahdollisuuksia ja täten toteuttaa itse omaa tieteen pluralistisuuden ihannointiansa. Tätä ajatusta tukee monet Senin kappaleet teoksessa *The Idea of Justice* (2009). Yksi esimerkki tällaisesta ajattelutavasta löytyykin jo heti teoksen esipuheesta, jossa hän kertoo, että Kautilyaa, muinaista intialaista politiikan kirjoittajaa, on nykykirjallisuudessa tituleerattu ”Intian Machiavelliksi”. Ja vaikkakin Kaytilasta ja Machiavellista löytyy ajattelussaan jotakin samankaltaisuutta, on Senin mielestä huvittavaa, että muinaista intialaista politiikan analysoijaa on esitelty kuin paikallista eurooppalaista kirjoittajaa renessanssin aikakautena. Tämä virheellinen olettaus ei johdu kuitenkin hänen mukaansa siitä, että Euroopan ja Intian välissä olisi olemassa jonkinlainen nokkimisjärjestys, vaan yksinkertaisesti siitä, että maailman intellektuellit eivät ole tutustuneet laajemmin ei-länsimaiseen kirjallisuuteen. Tämä on ymmärrettävää, sillä lännestä tuleva koulutus ja tieto on globaalisti dominoinut maailmaa jo pitkän aikaa. (Sen, 2009, esipuhe.)

Senin järjen käsitys nojaa aristoteeliseen järjen käsitykseen. Käytännöllinen järki, eli oikeaan osuva rationaalinen toimintavalmius, on hyvän ihmisen ominaisuus. Väitetä siitä, että jos ihmiset tekisivät järkiperusteisia valintoja, maailma olisi parempi paikka kaikille, Sen tukee sanomalla, että nykymaailmaa ohjaa järjen ihannoiti. Järkeily on Senin mukaan keskeistä oikeudenmukaisuuden ymmärtämiseksi, vaikkakin maailma sisältää paljon myös ei järkeen perustuvaa ajattelua.

Sen ajattelee, että ehkäpä irrationaalisessa nykymaailmassa tällainen järkeen perustuva ajattelu onkin erityisen tärkeää. Senin lähestymistapa on siis yksilön järkeen nojaavaa. Käytännöllistä järkeä ei voi olla sellaisella, jolla ei ole luonteen hyveitä. Käytännöllinen järki ei Aristoteleenkaan mukaan voi yksinkertaisesti toteuttaa tehtävänsä, eli osua oikeaan, ellei ihmisen yleispyrkimys suuntaudu oikeaan päämäärään. (Knuuttila, 2008, s. 242.) Siksi käytännöllinen järki on intellektuaalinen hyve. Hyvä elämä tai onnellisuus eivät ole mahdollisia ilman intellektuaalisia hyveitä, sillä pelkät luonteen hyveet eivät pysty johtamaan ihmistä kussakin tilanteessa siihen, mikä on oikean periaatteen mukaista (Knuuttila, 2008, s. 245.) Ja vaikka Senin lähestymistapa ei ole määritetty institutionaalisin termein vaan enemmänkin ihmisten vapauden ja elämän termein, Senin mukaan instituutiot esittävät todella tärkeää roolia oikeudenmukaisuuden toteutumisessa. (Sen, 2009, esipuhe.)

Se, miksi Sen keskittyy yksilön järkeen, eikä instituutioihin liittyä oikeudenmukaisuuden kahdenlaiseen katsantotapaan. Sen väittää, että transsendentaalinen institutionalismin oikeudenmukaisuusteoriat (eli teoriat, joissa etsitään oikeudenmukaisuuden todellista luonnetta, eikä niinkään etsitä kriteerejä, joilla vähennettäisiin epäoikeudenmukaisuutta) keskittyy instituutioihin etsiessään täydellistä oikeudenmukaista maailmaa. Tätäkin tarvitaan, jotta ymmärrämme oikeudenmukaisuutta paremmin, mutta Senin mukaan oikean oikeudenmukaisemman yhteiskunnan rakentamiseen tarvitaan myös teorioita, jotka on linkitetty suoraan ihmisiin ja heidän tekoihinsa. Yhteiskunta tarvitsee instituutioiden lisäksi myös ei-institutionaalisia ominaisuuksia rakentuaakseen. Tähän vaikuttaa suoraan ihmisten käyttäytyminen sekä heidän sosiaalinen kanssakäymisensä, eikä pelkästään yhteiskunnan rakentamat instituutiot ja niiden toimet. (Sen, 2009, s. 6.)

Toisin sanoen, myös Senin mukaan me olemme yhteiskuntamme. Ihminen ei ole erillinen olio yhteiskunnassa vaan osa sitä. Täten se, miten ajattelemme, toimimme ja valitsemme yksilönä, vaikuttaa siihen, miten yhteiskuntamme rakentuu, aivan yhtä paljon kuin yhteiskuntamme vaikuttaa meihin yksilönä. Tämä tieto ei poissulje tai vähennä toinen toisensa tärkeyttä. Meillä voi olla transsendentaalinen teoria sekä vaihtoehtoinen teoria, jotka kummatkin kulkevat omaa tietänsä, kunnes jossakin yhdyskohdassa mahdollisesti kohtaavat toinen toisensa. Tällaista päällekkäistä näennäisesti samasta asiasta tapahtuvaa tieteellistä tutkimusta kutsutaan reduktiiviseksi selittämiseksi (Churchland, 2004, s. 47). Neurofilosofi Patricia Churchland (1943 -) selittää, että esimerkiksi kuumuuden ja lämmön tutkimukset voivat edetä täysin tietämättömänä toisistaan pitkällekin ja rinnakkain. Vaikka näennäisesti puhumme samasta asiasta, niin todellisuudessa puhummekin kahdesta erilaisesta ilmiöstä, jotka sattuvat tapahtumaan koskien samaa fysikaalista ilmiötä.

Kun sallitaan tämänkaltaisia näennäisiä päällekkäisyyksiä tieteen parissa, saavutetaan paljon enemmän tietoa, kun ei pois suljeta mahdollisia päällekkäisiä teorioita, joissa todennettua tietoa voidaan käyttää myöhemmin toisen teorian täydentämiseen. (Churchland, 2004, s. 40–41.) Transsendentaalisen institutionalismin mukainen oikeudenmukaisuuden ihanne ja todellisuusperusteisen epäoikeudenmukaisuuden teoria keskittyy näennäisesti täysin eri oikeudenmukaisuuden ideaan ja niiden välillä on selkeästi radikaali kontrasti ero, summaa Sen. (2009, s. 7).

Eettisten valintojen listauksen idea on tarjota linkki transsendentaalisen teorian ja oikeudenmukaisuuden idean välille. Valintojen listaus tarjoaa käyttäytymisen normeja tukevan työkalun suoraan yksilön käyttöön ja suuntautuu tästä syystä hieman enemmän todellisuusperusteisen epäoikeudenmukaisuuden teorian suuntaan kuin transsendentaalisen institutionalismin suuntaan. Listauksen maanläheisyys ja muokattavuus kunkin yhteiskunnan kulttuuriin ja todellisiin olemassa oleviin ihmisoikeuksiin tekee teoriasta kuitenkin vähintäänkin hyvän yrityksen luoda universalisti parempaa ja oikeudenmukaisempaa maailmaa. Toisaalta valintojen listan teoria on kuitenkin vain länsimaisen koulutuksen omaavan opiskelijan manifesti ja ohuella pohjalla oleva pyrkimys vaikuttamaan näkemääni epäoikeudenmukaisuuteen maailmassa. Tällä teoriolla pyrin kuitenkin tarjoamaan jonkinlaisen ymmärrettävän polun ympärillä olevalle yhteisölleni, jota hyödyntämällä yksilöt voisivat pyrkiä parantamaan omaa ja ympäröivän yhteiskuntansa onnellisuutta. Pyrkimykseni tähdätä mihinkään tätä suurempaan lopputulokseen on hyvin utopistinen ajatus, mutta ajatuksena se motivoi minua eteenpäin toteuttamaan parasta mahdollista tutkimusta aiheesta.

Tarve suoritusperusteisille oikeudenmukaisuusteorioille on joka tapauksessa suuri. Oikeudenmukaisuutta ei voida vain teorioida ulkoistettuna ihmisten todellisesta elämästä. Kun tarkastellaan ihmiselämän luonnetta, huomaamme pian, että meidän tulee elämässämme todella tehdä valintoja siitä, minkälaista elämää aiomme elää. Valinnanvapaus näyttelee suurta roolia omassa hyvinvoinnissamme. Jos menemme vielä hyvinvoinninkin ylitse ajattelussamme, niin itse valinnanvapaus näyttelee vieläkin syvempää roolia elämässämme. Ihmisen vapaus pohtia rationaalisesti omia valintojaan on ihmisenä olemisen eksklusiivinen ja merkittävä ominaisuus. (Sen, 2009, s. 18.) Tästä syystä valintojemme pohtiminen ja varsinkin valintojemme rationaalisten syiden pohtiminen tulisi nostaa keskiöön meidän pohtiessamme omaa onnellisuuttamme. Meidän tulisi ymmärtää, että vapautemme sekä mahdollisuutemme valita ovat erittäin arvokkaita ominaisuuksia. Ja se, miten käytämme meille ominaisen vapauden, on loppupelissä aina meidän oma valintamme (Sen, 2009, s. 19).

4.3 Tarina miehestä

Olipa kerran mies, joka sai tehdä maailmassa ihan mitä tahansa tahtoikaan. Jos mies tahtoi syödä, hän sai syödä sydämensä kyllyydestä kaikkea mitä ikinä keksiikään pyytää, ja korkein oikeus poisti mieheltä ähkyn sekä sairaudet. Jos mies tahtoi juoda itsensä humalaan ja kitata viiniä litroittain kurkustansa alas, hän teki niin ja korkein oikeus poisti häneltä pahan olon ja myrkytyksen. Ja jos mies tahtoi seuraa, hän sai seurakseen maailman mielenkiintoisimmat ihmiset, jotka suuresti nauttivat miehen seurasta ja korkein oikeus poisti kaiken kateuden ja epämieluisat kokemukset. Ja jos mies tahtoi nautintoa, hän sai mitä tahansa nautintoa mitä pyysi, ja taas korkein oikeus poisti kaikki nautinnon negatiiviset seuraamukset.

Oliko mies onnellinen? Ei. Mies oli syvästi onneton. Tekipä hän mitä tahansa, söi, joi, nauttii seurasta ja nautinnoista, niin silti hän ei kokenut mitään muuta, kuin syvää onnettomuuden tunnetta. Mies päätti kyllästyneisyyttään alkaa huvittaa itseään mitä karmeammilla tavoilla, kuten murhaamalla ja raiskaamalla, ja taas korkein oikeus vei kuolemantuomion sekä kaikki muutkin seuraamuksen mieheltä pois. Mies tuli vieläkin onnettommaksi ja pyysi lopulta korkeinta oikeutta surmaamaan itsensä. Korkein oikeus kysyi mieheltä: "Olet saanut kaiken, mitä ikinä voisit pyytää ilman minkäänlaisia seuraamuksia, miten on mahdollista, että sinä olet onneton?"

Mies vastasi: "Olen saanut elää täydellistä elämää, nauttia kaikesta mitä kuunaan voisin kuvitella nauttivani, tehdä kaikkea sitä mitä ikinä olisin voinut ajatella tekeväni, mutta ainut mitä todella tarvitsen, minulta puuttuu."

Korkein oikeus vastasi hämmentyneenä: "Mitä ihmettä sinulta voisi puuttua? No, mitä tahansa se onkin, se sinulle kuuluu ja saat sen!"

Mies vastasi: "Se mitä tarvitsen, on jotakin, jota ette voi minulle antaa. Siksi pyydän, surmatkaa minut."

Korkein oikeus vastasi: "Jos surmaamme sinut, emme pysty palauttamaan sinua elämään ja menetät kaiken. Oletko varma päätöksestäsi?"

Mies vastasi olevansa täysin vakuuttunut päätöksestään ja korkein oikeus ei voinut muuta kuin surmata miehen puhkomalla tikarilla miehen sydämen. Kaatuessaan maahan ja matkatessaan kohti kuolemaansa, miehen hymy oli sanoin kuvaamaton ja onnellisuus hehkui miehestä koko maailmaan. Mies oli toden teolla kuoleman kielissä, mutta oli kuin olikin kuolemassa onnellisena miehenä.

Korkein oikeus pohti ääneen: "Miten ihmeessä se oli mahdollista, että vasta kuolema teki tuon miehen onnelliseksi, vaikka se oli ainut asia, mihin korkein oikeus ei voinut puuttua ja muuttaa."

Mies viimeisillä henkäyksillään vastasi korkeimmalle oikeudelle hymyssä suin: "Sain tehdä valinnan."

Tarinan opetus on se, että mikään muu ei voi tehdä meistä onnellisia, kuin omiin vapaisiin valintoihimme perustuvat päätökset.

4.4 Yhdenmukaisuus

Sen kirjoittaa kappaleessaan, joka koskee yhdenvertaisuutta ja vapautta, että yhdenvertaisuuden vaatimus on yksi revolutionäärisimmistä vaatimuksista kautta aikojen. Tarve yhdenmukaisuuteen heräsi 1800-luvun Euroopassa ja Amerikassa ja se on saanut tärkeän roolin myös valaistuksen aikakauden jälkeisessä maailmassa. Jokainen näiden aikojen normatiivinen teoria sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta vaatii yhdenmukaisuutta johonkin tiettyyn asiaan. Johonkin, joka on kulloisellekin teorialle tarpeellista ja läheistä. Toiset teoriat vaativat yhdenmukaisuutta vapauteen, toisen yhdenmukaisuutta tuloihin, kolmannet yhdenmukaisuutta lakiin. Mutta yhteistä kaikille on se, että kaikki vaativat jonkin tietyn asian yhdenmukaisuutta, kertoo Sen. (Sen, 2009, s. 291.)

Päteekö tämä myös utilitarianismiin, hän haastaa. Utilitarismissa kun ei yleisesti näytetä etsittävän yhdenvertaista onnellisuutta kaikille, vaan totaalisen onnellisuuden maksimoimista ja tämä ei näytä kovinkaan yhdenvertaisuutta korostavalta. Sen kuitenkin jatkaa, että utilitarismissa etsitään yhtä tietynlaista yhdenvertaisuutta; ihmiselämän arvon yhdenvertaisuutta. Eli utilitarismissa ei ole vaatimuksena onnellisuuden yhdenvertaisuus vaan ihmisen arvon yhdenvertaisuus. Sen jatkaa, että utilitarismissa ei niinkään koeta, että onnellisuus voisi jakautua tasavertaisesti, Utilitarismissa koetaan pikemminkin, että jokainen ihminen on arvoltaan tasavertainen, oli hänellä sitten kuinka suuri määrä onnellisuutta tai kuinka suuri määrä kärsimystä tahansa. Jokaisen valinnan vapaudella on väliä, ei utiliteeteillä. Sen kirjoittaa, että jos tämänkaltainen yhdenvertaisuus on tärkeää, ja mahdollisuus valita on todellakin keskeinen piirre ihmiselämässä, niin eikö olisi oikein olettaa, että meidän pitäisi vaatia valintojen mahdollisuuden tasa-arvoa? Sen väittää, että vastaus tähän kysymykseen on ei. Hän perustelee, että voimme pitää valintojen mahdollisuuden tasa-arvoa tärkeänä, mutta se ei tarkoita, että meidän pitäisi vaatia tässä asiassa täyttä yhdenvertaisuutta, sillä se voi olla ristiriidassa muiden tärkeiden näkökohtien kanssa. Vaikka tällainen tasa-arvo olisikin merkittävää, niin se ei välttämättä "syrjäytä" kaikkia muita painavia näkökohtia oikeudenmukaisuuteen. (Sen, 2009, s. 293.)

Senin ensimmäinen vastaväite tähän on se, että vapaus valita on yksi vapauden näkökulma, joka liittyy aineellisiin mahdollisuuksiin, mutta se ei voi olla ainoa, jolla on merkitystä oikeudenmukaisuuden ajatuksen kannalta. Mahdollisuus valita on suuri etu, mutta se ei pelkästään riitä kertomaan meille prosessien oikeudenmukaisuudesta tai tasapuolisuudesta tai kansalaisten vapaudesta. (Sen, 2009, s. 293.) Hän havainnollistaa asiaa raadollisella esimerkillään: Naiset elävät yleensä miehiä pidempään, ja naisten kuolleisuus on pienempi kaikissa ikäryhmissä. Jos olisi huolissaan yksinomaan mahdollisuuksista, eikä mistään muusta, ja erityisesti yhteisestä kyvystä elää pitkään, niin olisi täysin mahdollista rakentaa argumentti sille, että miehille annettaisiin enemmän lääketieteellistä hoitoa kuin naisille, luonnollisen epätasa-arvoisen asian torjumiseksi. Mutta jos naisille annettaisiin vähemmän lääketieteellistä apua samoihin terveysongelmiin kuin miehille, se rikkoisi räikeästi merkittävää prosessien tasapuolisuuden vaatimusta. Samanlainen olettamus voi pitää paikkaansa myös ihmisoikeuksien sisällön kohdalla ja tässä on ehkäpä Senin ja Nussbaumin teorioiden suurin eriyvä tekijä. (Sen, 2009, s. 295–296.) Sen muistuttaa, että Rawlsin oikeudenmukaisuudenteorian löydöksiä ei tule unohtaa muun muassa oikeudenmukaisten prosessien osalta, vaikkakin kaikki Rawlsin teorian osat eivät välttämättä pystyisi pitämään puoliaan nykyisessä maailmassa. (Sen, 2009, s. 411.)

Sen esittääkin yhden tärkeän kysymyksen yhdenvertaisuudesta: Yhdenvertaisuus on tärkeää, mutta minkä asian yhdenvertaisuus? Onnellisuuden yhdenvertaisuus? Mahdollisuuksien yhdenvertaisuus? Taloudellinen yhdenvertaisuus? Tähän emme ole Senin mukaan löytäneet vastausta, mutta tämän kaltainen kysymys ohjaa meidät oikeaan suuntaan siinä, mitä etsiä. Senin oma teoria tähtää siihen, että me ihmiset olisimme hieman tasa-arvoisempia mahdollisuuksissamme, tai että yli-päättään pohtisimme mahdollisuuksien tasa-arvoistamista. (Sen, 2009, s. 293.) Samaan lopputulokseen tähtää myös eettisten valintojen listaus. Mutta tärkeä huomio minkä Sen tuo esille on se, ettei ihmisten mahdollisuuksien tasa-arvoistaminen vuoksi tule luopua muista yhdenvertaisuutta edistävästä teorioista (Sen, 2009, s. 296). Mahdollisuuksien tasa-arvoistaminen ei myöskään luo oikeutta olettaa, että mahdollisuuksien tasa-arvoistaminen luo maailmasta yhdenvertaisen. Joissakin tilanteissa jokin toinen yhdenvertaisuuden muoto voi mennä mahdollisuuksien yhdenvertaisuuden edelle ja tämä (edelleen kovin Senin tapainen tieteen pluralistisuuden kannattaminen) on muistettava ottaa huomioon. Mahdollisuuksien ja valintojen lähtökohta on itsessään tärkeä moraalisisessa kentässä, mutta ei korvaa siis korvaa muita oikeudenmukaisia prosesseja. (Sen, 2009, s. 294–295, 297.)

Eettisten valintojen lista täten ei myöskään ole oikeudenmukaisuuden mahdollistamisen lista, vaan valintojen mahdollisuuden lista, jota sellaiset yksilöt voivat toteuttaa, joilla siihen on mahdollisuus. Se miksi yksilö toteuttaisi elämänsä eettisten valintojen listan mukaisesti juontaa juurensa oman onnellisuuden parantamisen mahdollisuuksiin sekä ympäröivän yhteisönsä onnellistamisen mahdollisuuksiin. Tavoitellaan utilitaristisesti hyvää ja kestävää hyvinvointia etsien hedonista nautintoa itselleen.

Senin vastaväitteet eivät kuitenkaan poissulje sitä, etteikö toimintamahdollisuuksien tasa-arvoistaminen (tai realistisemmin epätasa-arvoisten toimintamahdollisuuksien vähentäminen) ole tärkeää. Sen tahtoo tuoda esille ennemminkin sen, että on nähtävä valinnan mahdollisuuksien yhdenvertaisuuden rajat suhteessa oikeudenmukaisuuteen. Yhdenvertaisuus kun ei ole ainoa oikeudenmukaisuuden arvo. (Sen, 2009, s. 298.) Sen väittää kuitenkin, että ihmisten toimintamahdollisuudet ovat parempi mittari arvioimaan oikeudenmukaisuutta kuin Rawlsin ehdottamat perustarpeet (oikeudet, vapaus, tarjotut mahdollisuudet, varallisuus ja terveys). (Sen, 2009, s. 299.) Toisin sanoen Sen sanoo, ettei yhdenmukainen valintojen mahdollisuus toisi mukanaan täydellisen oikeudenmukaista maailmaa ja perustelee kantansa erittäin moninaisin ajatuksin, jolloin sitä faktaa vastaan on vaikea argumentoida.

Eettisten valintojen listauksella ei siis haeta yhdenmukaisuutta, vaan tehdään valintoja perustuen omaan onnellisuuteen. Tällöin hieman oikeudenmukaisempi maailma tai vähintäänkin yhden mukaisempi mahdollisuus valintaan tehdään lähtökohtaisesti mahdolliseksi, mutta listan päätarkoituksena ei haeta oikeudenmukaisuutta vaan onnellisempaa yhteiskuntaa. Martha Nussbaum peruskyvykkyyksien listan muuttaminen länsimaiseen kulttuuriin sopivaksi eettisten valintojen listaksi ei siis muuta toimiessaan länttä oikeudenmukaisemmaksi, vaan onnellistaa sitä. Se ei myöskään suoranaisesti muuta ketään listan valintoja tehnyttä onnellisemmaksi vaan onnellistaa isossa kuvassa ja täten kaiun tapaan palaa eettisiä valintoja tehneelle yksilölle yhteiskunnan kautta takaisin. Listausta voisikin pitää jonkinlaisena prosessina tai positiivisena vuorovaikutuksena yksilön ja yhteiskunnan välillä pikemminkin kuin ratkaisuna kärsimykseen tai epäoikeudenmukaisuuteen.

Kaiken kaikkiaan Amartya Senin toimintamahdollisuuksien teoria vaihtoehtoisena oikeudenmukaisuusteorianä tukee myös Nussbaumin peruskyvykkyyksien listan toimintavalmiuksia, mutta murtaa käsitystä siitä, että tämän kaltaiset kyvykkyyksien universaalit listaukset olisivat mahdollisia. Eettisten valintojen listauksen teorian kannalta asian laita ei liiammin muutu, vaan listausta voisi pitää länsimaisten ihanteiden mukaisena ja täten sen universalisuus ei ole taattua. Kysynkin samaa mitä Sen; Onko universaali listaus mahdotonta ja voisimmeko ottaa maailmamme moninaisuuden ja erilaiset kulttuurit huomioon soveltamalla eettisen valintojen teoriaa universaalisti, luomatta niinkään universaalia kaiken kattavaa yhtä ja yksittäistä listaa? Ehkäpä teoriaa voi soveltaa myös sopimaan muihin kulttuureihin, mutta yhtä yhtenäistä universaalia listaa on vaikea saavuttaa. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuslistaa kritisoidaan universaalisti toimimattomana ja liikaa länsimaisen ihanteen mukaisena.

5 TEORIA YKSILÖN VALINTOJEN VAIKUTUKSESTA YHTEISÖN ONNELLISUUTEEN

5.1 Teorian esittely

Yhteisön arvojen mukaisia valintoja on tarkasteltava aina kyseisen kulttuurin mukaisten hyveiden perusteella. Amartya Sen toi esille vaihtoehdon siitä, että voimme yhdistää pluralistista jakautunutta teorioiden maailmaamme yhdistämällä eri teorioita keskenään, emmekä pyrkisikään luomaan yhtä yhteistä universaalia mallia kaikille. Kristityn valinnat voivat syntyä kymmenen käskyn teeseistä, muslimin Koraanin mukaisista hyveistä, buddhalaisen kahdeksan osaisesta polustaan ja hindujen lukuisista omista kirjoituksistaan tai arvoistaan. Myös maantieteelliset kulttuurierot voidaan hyvinkin ottaa tähän teoriaan mukaan. Kiinan kansantasavallan kansalaisten historian saatosta nykyhetkeen muotoutuneet hyveet voivat olla hyvin erilaiset kuin suomalaisen hyveet. Samoin eroavat eurooppalaisen hyveet amerikkalaisista hyveistä. Toisin sanoen, kunkin kulttuurin oma onnellisuuskäsitys kielii kulttuurin omaksumista hyveistä. Kun yksilöllä on kokemus, että nämä hyveet toteutuvat, on ihmisellä mahdollisuus elää kulttuurinsa mukaista hyveellistä elämää kohti omaa päämääräänsä ja täten mahdollisuus onnelliseen elämään. Valinnat ovat siten riippuvaisia yksilön oman ympäröivän yhteiskunnan arvoista.

Esimerkiksi jos suomalainen onnellisuus on turvallisessa, tasa-arvoisessa ja yksilön vapautta sekä koulutusta arvostavassa yhteiskunnassa elävän yksilön kokemaa autuasta hyvän elämän tilaa ja tunnetta (Poutanen, 2021), on suomalaisen kulttuurin päähyveet tässä mainittuja asioita.

Tämän päättelyn mukaan ne olisivat; turvallisuus, tasa-arvo, vapaus ja koulutus. Kun muutamme ne kulttuurillisista hyveistä eettisten valintojen listaksi, ne olisivat seuraavat:

Teen elämänvalintani niin, ettei kukaan kokisi turvattomuutta (turvattomuus laajassa mielessä sisältää myös taloudellisen turvattomuuden).

Teen elämänvalintani niin, että en kohtele ketään epätasa-arvoisesti.

Teen elämänvalintani niin, että kukaan ei menetä vapauttansa (myöskään vapauttansa valita).

Teen elämänvalintani niin, että kukaan ei menetä mahdollisuuttaan koulutukseen.

Mutta koska kandidaatintyön taustalla ei ole riittävää empiiristä tutkimusta, emme voi tehdä näin suurta johtopäätöstä ja täten pidämme toistaiseksi ylläolevaa hypoteesina, jolla ei ole tarpeeksi todistettavuutta. Toisin on Martha Nussbaum toimintavalmiusteorian kanssa, sillä se on tiedeyhteisössä yleisesti hyväksytty teoria.

5.2 Ihmisen vastuu vapaista valinnoistaan

Sosiaalisen valinnan teorian mukaan rationaalinen valitseminen on merkittävä osa ihmiselämää. Ja jos tosiaan on niin, että rationaalinen valitseminen on merkittävämpää ihmiselämässä, kuin jopa esimerkiksi onnellisuus, syntyy myös oikeudenmukaisuusteoriassa merkittäviä muutoksia. Ihmisen elämää tulee tällöin huomioida kattavammin, kuin vain nautintojen ja hyödykkeiden valossa. Vapaan valinnan kautta tulevaan tarkasteluun tulee ottaa huomioon myös se, että vapaudessa on yksi erittäin merkittävä puoli; meillä on myös vastuu valinnoistamme. Vapaus valita antaa meille mahdollisuuden tehdä päätös, mitä meidän tulee tehdä, mutta tämän mahdollisuuden mukana tulee myös vastuu siitä päätöksestä, jonka teemme. Olemme vastuussa vapaasti valituista teoistamme. Tästä näkökulmasta oikeudenmukaisuutta katsottaessa, velvollisuudet voidaan lukea mukaan oikeudenmukaisuuden vaatimuksiksi (Sen, 2009, s. 19).

On myös selvää, että on parempi ehkäistä ja kitkeä olemassa olevaa epäoikeudenmukaisuutta maailmasta mieluummin, kuin tähdätä täydellisen oikeuden maailmaan. Kun ihmiset ympäri maailman pyrkivät saamaan enemmän oikeutta maailmaan, he eivät innostu minimalistisesta humanitarismista, jonka tavoitteena ei ole lisätä oikeutta, vaan parantaa kaikista heikoimpien oikeudenmukaisuuden epätasa-arvoista asemaa (Sen, 2009, s. 20 – 26) vaikkakin juurikin tämän tapainen toiminta onnellistaa koko ihmiskuntaa.

Amartya Senin hyvinvointiteoria tukee eettisten valintojen listan teoriaa seuraavalla tavalla: Jos i valitsee vapaasti vaihtoehdon x , eikä y :tä, hänen katsotaan voivan paremmin, kuin jos hän olisi valinnut y :n (Jännti, 1999). Täten käyttäen teoriaa suoraan eettisten valintojen listaan, on lause tämänkaltainen: Jos yksilö valitsee toimia elämässään eettisten valintojen listan mukaisesti, hänen katsotaan mahdollistavan oman onnellisuutensa paremmin, kuin hän olisi valinnut toimia listaa vastaan. On siis hyvinvointi funktion mukaista valita toiminnot listan mukaan.

Kysymykseen siitä, miksi ihmisen myöskin kannattaisi nähdä vaivaa tehdäkseen vastuullisia valintoja, voimme käyttää Simo Knuutilan (1946 - 2022) Aristoteleen teoksien selityksiin lisäämää praktista syllogismia (henkilö a tahtoo, että asiantila p toteutuu ja a uskoo, ettei p toteudu, ellei hän tee tekoa q , täten a ryhtyy tekemään tekoa q), sillä se kuvaa teon ja arvojen välistä yhteyttä (Knuutila, 2008, s. 210). Yksilö tahtoo, että yhteiskunta missä hän elää on onnellinen (sillä yksilöllä on tieto, että yhteiskunnan onnellisuus vaikuttaa suoraan yksilön omaan onnellisuuteen), yksilö uskoo (kasvatuksen tuloksena), ettei onnellinen yhteiskunta toteudu, ellei hän tee yksilönä vastuullisia vapaita valintoja, täten yksilö ryhtyy tekemään vastuullisia vapaita valintoja.

6 EETTISTEN VALINTOJEN LISTA

6.1 Eettisten valintojen listan esittely

Olemme täten päätyneet siihen, että omat sekä yhteisömme valinnat vaikuttavat onnellisuuteemme. Ja että onnellisuuden kannalta ihmisen omat valinnat tulisi tehdä niin, etteivät ne aiheuta kärsimystä. Kun pohdimme kärsimyksen poistamista ensisijaisena tavoitteenamme, voimme siirtyä tarkastelemaan Nussbaumin hyvän elämän valmiuksia hieman eri näkökulmasta. Luomme peruskyvykkyyksien listasta (liite 1.) eettisten valintojen listan. Eli muutamme kyvykkyydet yksilön toimiksi, eli valinnoiksi. Tuottamalla hyvän elämän valmiuksista eettisten valintojen listan käyttäen Nussbaumin toimintavalmiuksia, luomme listan valinnoista, joita seuraten emme aiheuta omaa tyytyväisyyttämme tavoitellessamme kenellekään suurta kärsimystä ja täten edesautamme yhteistä onnellisuuden tavoitettamme. Nussbaumin valmiuksia muotoillen voimme luoda valinnat, jotka jokainen yksilö voi ottaa huomioon, tavoitellessaan tyytyväisyyttä ja utilitaristista onnellisuutta, ottaen kuitenkin huomioon, että kyseinen lista on käyttökelpoinen sellaisessa kulttuurissa, joka omaa peruskyvykkyyksien listan mukaiset arvot.

Tältä pohjalta tehdyissä valinnoissa on mahdollisuus pyrkiä yhteiseen hyvään utilitarismin tavoin ja kitkeä samalla pois kärsimystä, tuottamatta tyypillistä utilitarismin ongelmaa. Elämän perustuessa tyytyväisyyden tavoitteluun valintoja tehden, voimme saavuttaa aiemmin mainitun nautinnollisen toiminnan tilan, joka ei aiheuta muille kärsimystä. Voimme tavoitella omaa onnellisuuttamme viemättä sen mahdollisuutta muilta. Tämä lisää onnellisuuttamme myös valintojemme merkityksellisyyden kokemuksen kautta. Tavoittelemme suurinta hyvää tehden hyviä valintoja.

Eettisten valintojen lista kuuluu näin:

1. Valintani ei aiheuta kenenkään elämälle elämän arvon menettämistä eikä ennen aikaista kuolemaa.
2. Valintani ei aiheuta kenellekään nälänhätää eikä terveyden, lisääntymiskyvyn tai suojan menetyksiä.
3. Kukaan ei kärsi henkisestä, fyysisestä tai seksuaalisesta väkivallasta tai menetä vapauttaan valintani vuoksi.
4. Kukaan ei menetä mahdollisuuksiensa ajatteluun ja järjen käyttöön, koulutukseen, miellyttäviin kokemuksiin eikä uskonnon- mielipiteen- tai sananvapauteen. Valintani ei myöskään aiheuta kenellekään hyödyttömiä kipua.
5. Valintani ei aiheuta kenenkään rakkauden menettämistä. Kaikilla säilyvät vapaus rakastaa, surra, tuntee oikeutettua vihaa, kiitollisuutta ja kaipuuta, ilman tarpeetonta pelkoa ja ahdistusta.
6. Valintani ei vie kenenkään mahdollisuutta muodostaa itse käsityksiä hyvästä eikä vie pois kenenkään mahdollisuutta itsereflektioon.
7. Valintani ei vie pois kenenkään mahdollisuutta elää muiden kanssa sekä mahdollisuutta osallistua sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Valintani ei mahdollista syrjintää, joka perustuu rotuun, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, etniseen alkuperään, kastiin, uskontoon tai kansalliseen alkuperään.
8. Valintani ei vaikuta kenenkään ihmisen mahdollisuuteen elää yhdessä luonnon, eläinten ja kasvien kanssa ja mahdollistaa niistä huolta pitämisen.
9. Valintani ei vie pois kenenkään mahdollisuutta nauruun, leikkiin tai virkistystoimintaan.
10. Valintani ei vaikuta kenenkään mahdollisuuksiin osallistua turvallisesti ja vapaasti poliittiseen päätöksentekoon eikä yhdistymisvapauteen. Valintani ei aiheuta kenenkään omaisuuden tai maan riistoa eikä vie pois kenenkään mahdollisuutta inhimilliseen työntekoon.

Listauksen ongelmaksi muodostuu kuitenkin kysymys siitä, kuinka voimme olla varmoja valintamme vaikutuksista. Tämä vaatii omistautuneisuutta ja pitkäjänteisyyttä toiminnassamme ja valintojemme tarkkaa puntarointia. Amartya Sen muun muassa on pohtinut tätä ongelmaa (Jäntti, 1999). Valitseeko ihminen väärin väärän informaation tai esimerkiksi sananvapauden rajoittamisen kautta esiintyvän vapaan median puuttumisen vuoksi? Vai muista itsestä riippumattomista syistä, kuten onnistuneesta viherpesusta? Onko medialla ja kaupallisella mainonnalla liian suuri valta vaikuttaa ihmisen valintoihin ja täten vaikuttaa myös yhteiskunnan onnellisuuteen, houkuttelemalla yksilöt valitsemaan väärin johdettuna eettisesti vääriä valintoja? Nämä kysymykset ovat erittäin ajankohtaisia ja tärkeitä kysymyksiä ja vaativat lisää tutkimusta aiheesta.

Tärkeintä on aluksi kuitenkin se, että ymmärrämme, että jokainen tekemämme valinta on merkityksellinen, ja täten voimme saavuttaa onnellisuuden lisäksi myös ylimääräistä merkityksellisyyden kokemusta, joka taas parantaa elämänlaatuamme ja mahdollisuuttamme onnellisuuteen. Valinnan merkityksen pohtiminen myös lisää myötätuntoamme muita kohtaan ymmärtäessämme oman valintamme ulottuvuutta muiden elämään. Näin valintojen lista voi olla toimiva työkalu kohti onnellista elämää. Jos kuitenkin ajattelemme, että kukaan ihminen ei riko näitä valintoja tahallisesti ja kyse onkin siitä, että emme tiedä, miten ja kuinka pitkälle omat valintamme elämässämme ulottuvat, niin ratkaisu löytyykin tiedon levittämisestä ja koulutuksesta. Ilman tietoa valintojen vaikutuksista, emme voi pohtia niiden moraalista oikeutusta. Ja jos omat elämänvalinnat tehdäänkin tietoisesti rikkomaan muiden ihmisten mahdollisuutta onnellisuuteen tai hyvään elämään, on ratkaisu löydettävä enemmänkin moraalista kasvatuksesta ja myötätunnon kasvattamisesta, jotta ymmärrämme kärsimystä paremmin.

7 LOPPUPÄÄTELMÄT

7.1 Tutkimuskysymykseen vastaaminen

Tutkielma nojaa käsitykseen, jonka mukaan jokainen ihminen pyrkii onnellisuuteen. Aristoteelisen näkökulman mukaan paras mahdollinen tie onnellisuuteen on hyveellinen elämä kaupunkivaltiossa. Tällaiseen elämään ihminen voi pyrkiä tehden hyveellisiä tekoja omasta harkinnastaan. Harkittua tekoa, joka tehdään vapaasti omasta tahdosta, kutsutaan valinnaksi. Ihmisen tulisi siis tehdä hyveellisiä valintoja. Ja koska yksin ei voi olla onnellinen, tulisi hyveellisten valintojen ulottua myös muihin yksilöihin. Ja koska valinnat eroavat säännöistä ja oikeuksista, niin vain vapaasti valitseva ihminen voi vaikuttaa omaan onnellisuuteensa. Ja koska yksilön hyveellisyys ulottuu myös muihin yksilöihin, on yksilön valinnalla myös merkitys yhteisön onnellisuuteen. Ja jos ihmisen pyrkimys on oma onnellisuus ja suurimpana esteenä sen toteuttamisen vaikeus, tarjoaa eettisten valintojen lista työkalun omien valintojensa pohtimiseen. Ja täten tutkielman lopputuloksena on väite, että kulttuurisidonnaisten ihmisoikeuskäsitysten muuttaminen valintojen listaukseksi, sekä listauksen merkityksestä ja käytöstä tiedottaminen, voi parantaa yhteiskunnan ja yhteiskunnassa elävän yksilön onnellisuutta viemättä yksilön vapautta valita.

7.2 Teorian kriittinen arviointi

Yhtenä suurena ongelmana tässä teoriassa on kuitenkin se, että valintojen tekeminen eettisesti on hankalaa. Saatamme tehdä valinnan, tietämättä mitään siitä, mitä valintamme muille aiheuttaa. Tätä ongelmaa on syytä pyrkiä vähentämään yksilötasolla tarkastelemalla omia valintojamme kriittisesti ja kasvattamalla ymmärrystä siitä, mitä vaikutuksia omilla valinnoillamme on ympäröivään maailmaan. Yhteiskunnan tasolla tähän voidaan vaikuttaa kasvatuksen keinoin. Aristoteleen ratkaisu hyveellisten valintojen tekemiseen on se, että jos parhaan mahdollisen valinnan löytäminen on haasteellista, niin kannattaa mieluummin keskittyä siihen, että ei ainakaan tehdä täysin väriä valintoja. Tällä tavalla voimme vähentää valintojen negatiivisia vaikutuksia, vaikkamme täysin tietäisikään mitkä valinnoistamme olisivat parhaita mahdollisia. Vaikutamme positiivisesti yhteisöömme valitsemalla tekniikkasempe valintojen vaikutusten parantamisen sijasta negatiivisten vaikutusten karsimisen. Tähän perustuu myös tämän tutkielman lista.

Listan ei ole tarkoitus olla työkalu maailman parantamiseen vaan listan tavoite on auttaa yksilöä elämään niin, ettei omista valinnoista aiheudu muille yhteiskunnassa eläville yksilöille heidän omien perusoikeuksien menetyksiä. Tätä varten meidän tulee pohtia sitä, miten näitä valintoja tehdään. Ja ennen kuin voimme pohtia, miten näitä valintoja tehdään, meidän tulee ymmärtää miksi ja miten ihminen voisi päätyä valitsemaan eettisesti. Yksilön oma halu sekä tarve tehdä oikeita valintoja on ensimmäinen askel kohti todellisia eettisiä valintoja.

Toinen jo mainittu kritiikki kohdistuu suoraan eettisten valintojen listaan. Nussbaumin toimintavalmiusteoriaa kuin YK:n ihmisoikeusjulistustakin on kritisoitu liiallisesta länsimaisen liberalismiin ihannoimisesta ja täten YK:n toimielinten alaisuudessa muotoutuneet peruskyvykkyydet ja ihmisoikeudet saatetaan kokea sopimattomina muunlaiseen yhteiskuntaan. Esimerkiksi YK:n Ihmisoikeuksien julistus on valmisteltu toimikunnassa, jossa länsimaiden panostus oli vahva (Ihmisoikeudet.net) ja täten sitä on kritisoitu sopimattomuudestaan muualle kuin länsimaiseen liberaaliin demokraattiseen ympäristöön.

Taina Tuori kirjoittaa artikkelissaan (2019), että kansallisaatteen voimistumisen myötä nykypäivänä ihmisoikeuksien olemassaoloa ja merkitystä on kyseenalaistettu reilusti. Hän kirjoittaa, että maailmalla tapahtuvat konfliktit, terrorismi ja sen pelko sekä pakolaispoliittiset asiat ovat nostaneet esiin taloudellista epätasa-arvoa ja nationalismia myös länsimaissa. Kaikille yhtäläiset ihmisoikeudet ovat joutuneet tästä syystä puolustuskannalle kaikkialla maailmassa.

Tästä syystä tutkimuksessa korostetaan, että lista toimii juurikin tästä syytä vain esimerkkinä siitä, miten oikeuksia, hyveitä, moraalisaantöjä tai muita yhteiskunnan antamia ohjeita tai linjauksia voisi muuttaa yksilön vapautta arvostaviksi eettisiksi valintojen ohjenuoriksi. Toisin sanoen juuri Nussbaumin peruskyvykkyyksiin perustuvan eettisten valintojen listan tavoite ei ole ollakaan universaali ja toimivin malli kyseisestä teoriasta. Näin ollen minkäänlaista universaalia valintojen listaa ei tarvitse tehdä, vaan kukin yhteisö voi teorian avulla muokata omista oikeuksistaan tai hyveistään kulttuurillensa historialliseen ajankohtaan sopivan valintojen listan ja näin pyrkiä lisäämään yksilöiden vapaiden valintojen positiivisia vaikutuksia yhteiskunnassa, vaikkakaan juuri nämä kyseiset kyvykkyydet eivät olisikaan ne, mistä eettiset valinnat koostetaan. Ihmisen toistaessa hyviä tekoja ja saavuttaessaan hyvän elämän, niin toteutuu perimmäinen inhimillinen hyvä, eli onnellisuus. Ei pelkästään hyveiden toteuttamisen, vaan harkinnan jälkeisten valintojen ja harkittujen tekojen seurauksena. Ja kun ihminen toistaa eettisiä vapaita valintojaan ja vaikuttaa täten positiivisesti ympäröivään yhteiskuntaansa, niin yhteiskunnan onnellisuuden kohentuminen vaikuttaa ihmisen omaan onnellisuuteen ja eettisiä valintoja tekevät yksilön motivaatio tuottaa enemmän hyviä tekoja kasvaa. Toisin sanoen, onnellinen yhteiskunta ei muodostu sääntöjä tottelemalla, vaan vapaasti valitsemalla.

LÄHTEET

- Aristoteles (2008): Nikomakhoksen etiikka (suom. Simo Knuuttila). Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Aristoteles (2006): Sielusta (suom. Kati Näätsaari). Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Churchland, Patricia (2004): Neurofilosofia (suom. Kimmo Pietikäinen). Helsinki: Terra Cognita Oy.
- Descartes Renè (1956): Mielenliikutukset (suom. Holla, J. A). Porvoo: Werner Söderström Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Huttunen, Jouko (1995): Johdatus kasvatustieteisiin. Porvoo: WSOY.
- Ihmisoikeudet.net (2022): Kehitys. Ihmisoikeusliitto:
<https://ihmisoikeudet.net/yleisesti/kehitys/>. Luettu 8.6.2022.
- Jäntti, Markus (1999): Vuoden 1998 taloustieteen Nobelin palkinnon saaja: Amartya Sen. Kansantaloudellinen aikakausikirja – 95. vsk. - 1/1999.
- Knuuttila, Simo (2008): Selitykset. Teoksessa Aristoteles: Nikomakhoksen etiikka. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Nussbaum, Martha (2012): Who Is The Happy Warrior? Philosophy, happiness research, and public policy. *International Review of Economics*, 59. vuosikerta, s. 335–261.
- Poutanen, Iris (2021): Kandidaatintutkielma; Mitä on onnellisuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sen, Amartya (2009): *The Idea of Justice*. London: Penguin books.
- Suhonen, Alpo (2020): Kaupallistettu onnellisuus – kulutuskeskeinen elämä on nykyisen onnellisuuskäsityksen ytimessä. *Forssan lehti*:
<https://www.forssanlehti.fi/kolumnit/kaupallistettu-onnellisuus-kulutuskeskeinen-elama-on-nykyisen-onnellisuuskasityksen-ytimessa-729222>.
Luettu 8.6.2022.
- Suojanen, Ilona (2021): *Onnellisuus-paineen alla*. Tallinna: Gaudeamus.
- Tuori, Taina (2019): Ihmisoikeuksista ja niiden historiasta. *Politiikasta-verkkolehti*:
<https://politiikasta.fi/ihmisoikeuksista-ja-niiden-historiasta/>. Luettu 29.9.2022.

LIITTEET

LIITE 1 MARTHA NUSSBAUM PERUSKYVYKYYKSIEN LUETTELO

1. Elämä

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus elää normaalipituinen elämisen arvoinen elämä.

2. Terveys

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus riittävään ravintoon ja suojaan ja terveyteen sekä lisääntymiskykyyn.

3. Koskemattomuus

Jokaisella ihmisellä tulisi olla liikkumisen vapaus ja saada suojaa kaikenlaisesta väkivallalta, sekä mahdollisuus valintaan koskien lisääntymistä ja seksuaalista nautintoa.

4. Aistit, mielikuvitus ja ajatus

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus käyttää omia aistejaan ja järkeään, mielikuvitustaan ja saada tähän tarvittava koulutus sekä kokemus. Jokaisella ihmisellä tulisi olla uskonnon- mielipiteen- ja sananvapaus. Sekä vapaus saada kokea miellyttäviä kokemuksia ja välttää hyödytön kipu.

5. Tunteet

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus kiintymykseen (asioihin ja ihmisiin) ja vapaus rakastaa, surra, tuntea oikeutettua vihaa, kiitollisuutta ja kaipuuta ilman pelon ja ahdistuksen turmellusta.

6. Käytännön syyt

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus muodostaa itse käsitys hyvästä ja reflektoida omaa elämäänsä.

7. Affiliaatio

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus elää muiden kanssa ja osallistua sosiaaliseen vuorovaikutukseen muiden kanssa. Jokaista tulisi kohdella arvokkaana olentona ilman syrjintää, joka perustuu rotuun, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, etniseen alkuperään, kastiin, uskontoon tai kansalliseen alkuperään.

8. Muut lajit

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus elää yhdessä luonnon eläinten ja kasvien kanssa ja kantaa niistä huolta.

9. Leikki

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus nauruun, leikkiin ja virkistystoimintaan.

10. Omaan ympäristöönsä vaikuttaminen.

A. Poliittinen vaikuttaminen

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus osallistua turvallisesti ja vapaasti poliittiseen päätöksentekoon silloin kun se vaikuttaa omaan elämään ja oikeus yhdistymisvapauteen.

B. Materialistinen vaikuttaminen

Jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus omaisuuden ja maan omistusoikeuteen ja mahdollisuus inhimilliseen työntekoon. (Nussbaum, 2012, s. 356.)